

Muinais 3 2008 tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Rautakauden uunia rakentamassa

Muinaisrunot ja kalliomaalaukset

Sakari Pälsin kesämatka

Muinais- tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURAA RY

Vastaava toimittaja:

Hanna-Maria Pellinen
Lanatie 5 C 82
20540 Turku
p. 02-2422 777
hamapell@gmail.com

Toimitussihteeri:

Henrik Jansson
henrik.jansson@helsinki.fi

Toimituskunta:

Pirjo Hamari
pirjo.hamari@nba.fi
Marja Ahola
me.lappalainen@gmail.com
Sanna Lipponen
sanna.lipponen@oulu.fi
Teemu Mökkönen
teemu.mokkonen@helsinki.fi
Anna Wessman
anna.wickholm@helsinki.fi

Toimitus (myös tilaukset ja osoite- teenmuutokset):

Muinaistutkija, Suomen arkeolo-
ginen seura, Museovirasto,
PL 913, 00101 Helsinki tai muinais-
tutkija@gmail.com

Muinaistutkijan vuosikerran tilaus-
hintana Suomeen on 25 euroa, ulko-
maille 28 euroa, jäsenet 15 euroa.

Muinaistutkija on vuonna 1982
perustetun Suomen arkeologisen
seuran julkaisema lehti, joka ilmes-
tyy neljä kertaa vuodessa. Painos
500 kpl. ISSN 0781-6790. Taitto
Sanna Lipponen. Kannen suunnit-
telu Mikael E.T. Manninen. Paino T.
Nieminen Oy, Painola, Kaarina 2008.

Seuraavaan lehteen tuleva aineisto
on jätettävä vastaavalle toimittajalle
viimeistään 15.11.2008 mennessä
(4/08). Lisätietoja Muinaistutkijan
verkkosivuilta osoitteessa [http://
www.sarks.fi/mt/etusivu.html](http://www.sarks.fi/mt/etusivu.html).

Sisällys

- Mikael A. Manninen, Timo Rautakaulio, Eeva Salmi & Olli Penttinen: Kokemuksia rautakautistyyppi-
sen savikupoliuunin rakentamisesta.* 3
- Kerkko Nordqvist & Oula Seitsonen: Seitsemän
vuosikymmenen takaisia kenttätyökiireitä: Sakari
Pälsin kesämatka 1936.* 13
- Markku Korteniemi: Pilvivene ja petrojen pesu –
muinaisrunon ja kalliomaalausten yhteydestä.* 30
- Arvostelu: Keuruun Suojoki ja Keski-Suomen
äätuskehitys.* 44
*J-P. Taavitsainen, Janne Vilkuna & Henry Forssell: Suojoki
at Keuruu – a mid 14th-century site of wilderness culture in
the light of settlement historical process in Central Finland.
Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, humaniora 346,
Annales academiae scientiarum fennicae 232 sivua, 86 kuvaa.
Vaajakoski 2007.*
Miikka Kumpulainen
- Arvostelu: Suomenkielinen perusteos arkeologian
menetelmistä.* 48
*Johdatus arkeologiaan. Toim. Petri Halinen, Visa Immonen,
Mika Lavento, Terhi Mikkola, Ari Siiriäinen, Pirjo Uino.
Gaudeamus, 509 s. Helsinki, 2008.*
Hanna-Maria Pellinen
- Lektio: Eläimet kaupungissa. Eläinarkeologinen
tutkimus keski- ja uuden ajan Turusta.* 52
Auli Tourunen
- Lektio: Arkeologisten jalkineiden rooli historial-
lisen ajan muinaistutkimuksessa.* 56
Janne Harjula
- Ajankohtaista: Uutisia.* 61

Millainen on hyvä työnantaja? Pätkätyöläisen näkökulma byrokratiaan ja työsuhde-etuihin

Hanna-Maria Pellinen

Suomessa arkeologien vakinaiset virat voidaan laskea kymmenissä. Lisäksi on virkoja, joihin arkeologin koulutus mahdollistaa pääsyn, mutta joissa työ ei täysin vastaa saatua koulutusta. Koulutettuja ja ammattiaan harjoittavia arkeologeja on kuitenkin monikermainen määrä. He ovat usein ns. kenttärkeologeja tai työskentelevät muissa arkeologin ammattitaitoa vaativissa projekteissa kuten esimerkiksi näyttelyvalmistelussa, opetus-työssä, esihistoriamatkailun tai julkaisujen parissa. Pätkätyöläisten työnantajina toimivat yleensä valtio (Museovirasto, Metsähallitus, yliopistot), kunta (maakuntamuseo, erikoismuseot, työväen- ja kansalaisopistot) tai erilaiset yhdistykset. Monilla tilapäisissä työsuhteissa toimivilla arkeologeilla pääasiallinen työnantaja on Museovirasto, monet myös tekevät töitä useille eri työnantajille.

Muiden valtion virastojen tapaan Museoviraston byrokratia on raskas ja kaikkia työntekijöitä kuormittava. Pätkätyöläiset ovat yleensä kenttärkeologeja ja heistä erilaisten kaavakkeiden parissa puuhailee eniten kaivausjohtaja. Esimerkiksi oma henkilötietoilmoitus tehdään kahtena kappaleena, ilmoitus työsuhteen päättymisestä (heti työsuhteen alussa), matka-anomukset, työajanseuranta ja kaivajien työsuhteen sopimukset (kunakin kaivajan kanssa täytetään aina neljä kaavaketta). Määrä ei ehkä kuulosta kummoiselta, mutta on muistettava, että pätkätyöläisellä voi alkaa uusi työsuhde kuukausittain, jopa viikoittain. Asia lienee sama käänteisenä; pätkätyöläiset kuormittavat runsaasti myös hallintoa. Erilaiset enemmän tai vähemmän viralliset käytännöt byrokratiaan liittyvien asioiden soveltamisessa pitäisi myös hallita. Erityisesti muuttuvien käytäntöjen kanssa saa olla tarkkana; tosin tilannetta on jonkin verran nykyään helpottanut kirjallisten ohjeistojen luominen. Valtion palkka pätkätyöläisilläkin on sen sijaan huomattavasti parempi kuin kunnallisella puolella, useimmat kenttätyöt oikeuttavat kaivausjohtajan, inventoijan ja piirtäjän verottomaan päivärahaan ja lisäksi budjettiin sisältyvät majoituskulut. Vuokra-autoedun vuoksi ainoat tuntemani päätoimiset kenttärkeologit, jotka eivät omista autoa, ovat töissä Museovirastolla.

Kunnallisella puolella (lähinnä maakuntamuseot) byrokratia on kokemuksen mukaan ainakin kenttärkeologilla ehkä vähiten kuormittavaa. Ylimääräisillä paperitöillä ei ole juuri tullut rasitetuksi. Ei tosin myöskään ylimääräisillä etuisuuksilla, esimerkiksi päivärahaa tai asumiskorvauksia kunnan töissä ei juuri tule nautittua, vaikka joutuisikin lähtemään töihin kauas kotipaikkakunnaltaan.

Sekä valtiolla että kunnalla on työnantajina se hyvä puoli, että ne joutuvat tiukasti noudattaamaan työaikalakia. Sen sijaan erilaisten yhdistysten projekteissa täytyy olla tarkkana, sillä ilmaisen työn teettämisen vaara vaanii suurimpana juuri töissä, joissa muut mukana olevat ovat vapaaehtoisia yhdistyksen jäseniä. Erityisesti jatko-opiskelijoiden asema voi olla kiusallinen, kun hankkeen rahoittaja voi odottaa opiskelijan hyötyvän projektin tuloksista ja siksi tekevän myös palkatonta työtä tai konsultointia. Tällaisissa tapauksissa pitäisikin varmistaa, että projektirahoituksen lisäksi tutkijalla on lisäksi oma henkilökohtainen apuraha, jolloin esimerkiksi kaivausaineistojen varsinaista tutkimustyötä voi jopa edellyttää.

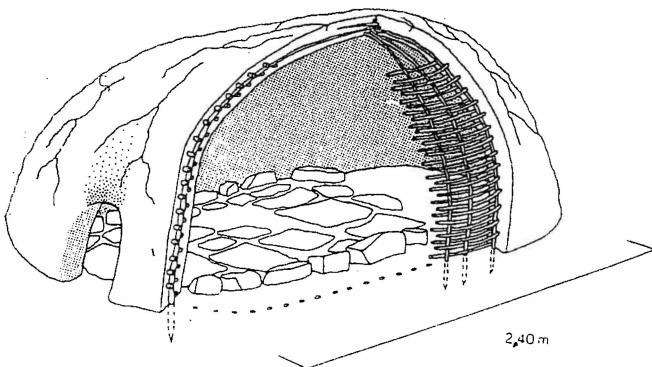
Kokemuksia rautakautistyyppisen savikupoliuunin rakentamisesta

Mikael A. Manninen Timo Rantakaulio, Eeva Salmi ja Olli Penttinen

Taustaa

Helsingin Läntisessä Pukkisaaressa on rakennettu kohta kymmenen vuoden ajan nuoremman rautakauden elämää, käsitöitä ja rakennustekniikoita popularisoivaa pihapiiriä eli ns. Rautakautista Kauppakylää. Rakentamisessa on mahdollisuuksien mukaan käytetty kaivauksissa Suomessa saatuja tietoja nuoremman rautakauden rakennustekniikoista, ja sikäli kuin lähdemateriaali on ollut puutteellista, on sovellettu arkeologisia, etnografisia ja kansatieteellisiä tietoja Suomesta ja lähialueilta. Rakentamisesta on saaressa vastannut Sommelo ry, mutta rakennuksien suunnittelussa ja toteutuksessa on käytetty hyväksi monien yhdistykseen kuulumattomien arkeologien, kansatieteilijöiden ja perinnerakentajien asiantuntemusta.

Toiminnassa on tasapainoiltu tieteellisen pohjan ja toisaalta väljemmän ei-ammattillisen muinaistekniikkaharrastuksen välillä. Pukkisaaressa kysymyksessä ei siis ole ammattimainen rekonstruktiohanke, vaan osallistumismahdollisuus on haluttu tarjota mahdollisimman monille lähtötaidoista ja -tiedoista riippumatta. Pääosan saaren rakennustoiminnasta voidaan laskea kuuluvan kokeilevan arkeologian piiriin (sensu Kyllönen 2005), mutta koska tietoja toiminnasta ei ole juurikaan julkaistu ja hankkeet on dokumentoitu puutteellisesti, on saatu kokemustieto pääasiassa vain saaressa toimineiden omassa käytössä. Eräänlaisena pilottihankkeena tämän tilanteen muuttamiseksi päätettiin kesällä 2006 rakentaa saaren varhopatsastaloon (ks. Rantakaulio n.d.) savikupoliuuni, jonka

Kuva 1. Mats Roslundin ennallistusehdotus Lundin S:t Clemensin 1000-luvulle ajoittuvasta uunista (Roslund 1986:16).

teosta saadut kokemukset dokumentoitiin sekä kirjallisesti (Penttinen 2006; Salmi 2007) että valokuvin.

Tässä artikkelissa on tarkoitus tuoda savikupoliuunin rakentamisesta tehtyjä havaintoja myös yleisempään tietoon. Uunin suunnittelusta ja rakentamisesta vastasivat Mikael A. Manninen, Olli Penttinen, Timo Rantakaulio ja Eeva Salmi. Lisäksi uunin tekoon osallistuivat Olavi Härkönen, Anu Jallinoja, Sirpa Riuttanen ja Tero Sunell.

Esikuvat

Pukkisaaren varhopatsastalossa oli tässä kuvattua savikupoliuunia ennen kokeiltu kahta erilaista uunimallia, joista ensimmäinen oli kivistä puiselle patsaalliselle lavalle muurattu kiuasuuni ja toinen savioakimassasta tehty pieni savuaukollinen eli sieraimellinen kupoliuuni. Näistä ensimmäisen rakenne ei kestänyt tulta

ja toinen uuni taas ei toiminut riittävän hyvin huonetilan lämmittäjänä, joten kolmas uuniversio katsottiin tarpeelliseksi.

Uunista päätettiin tehdä ns. savikupoliuuni, jollaisia tiedetään olleen käytössä rautakauden lopulla ja keskiajalla mm. Suomessa, Ruotsissa, Virossa ja Latviassa (Caune 1984:67–69; Roslund 1986:14–18; Vuorinen 2003b:132). Uunin tarkemmiksi esikuviksi otettiin Mats Roslundin ennallistusehdotus (kuva 1) Lundin S:t Clemensin rakennuksen nro. 15 savikupoliuunista, joka ajoittuu 1000-luvun jälkimmäiselle puoliskolle (Vuorinen 2003b:kuva 4.18; Roslund 1986:16), Riian kaupunkikaivauksissa tutkitut 1100–1300-luvuille ajoittuvat savikupoliuunit (Caune 1984:67–69) sekä Juha-Matti Vuorisen kuvaus Rasion Ihalan Mullin 1000–1100-luvulle ajoittuvasta uunista (Vuorinen 2003a:193–194; 2003b:131–132) ja siitä tehdyt rekonstruktio Euran Härkäniityn muinaiskylään (kuva 2) ja

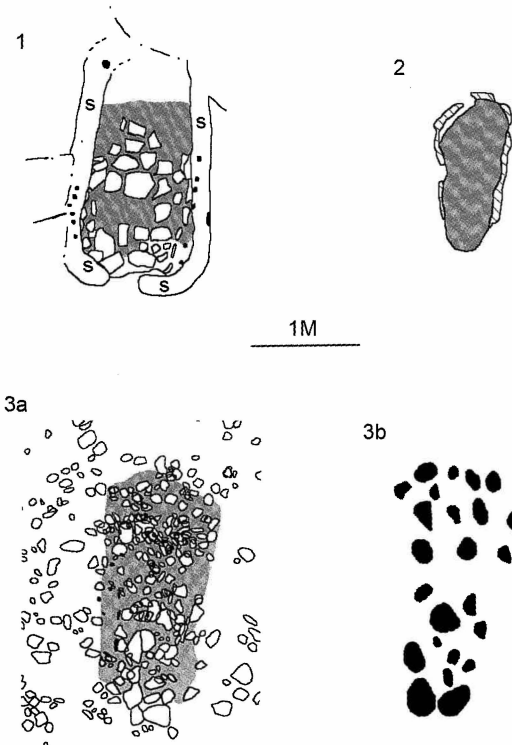
Kuva 2. Rasion Mullin savikupoliuunin rekonstruktio Euran Härkäniityn muinaiskylässä. Kuva: M. A. Manninen.

Raision Krookilan kotiseutukeskukseen (Lång n.d.; Raninen & Díaz n.d.; Vuorinen 2003a:194; Näränen 2006).

Esikuvina toimineet uunit ovat kaikki olleet, osaa Riian uuneista lukuun ottamatta, suoraan maanpinnalle rakennettuja kuten myös Hämeenlinnan Varikonniemessä (Varikkoniemessä) osittain kaivettu 1300-luvun alkuun ajoitettu uuni (Viitanen 1995:134; Schulz & Schulz 1988:58–59). Mullin uuni ja Varikonniemen uuni näyttävät olleen pohjanmuodoltaan keskenään samankaltaisia eli niiden arina on liki päärynämuotoinen, kun taas S:t Clemensin uuni on ollut pohjanmuodoltaan pyöristetyn suorakaiteen muotoinen (kuva 3). Sekä Mullin uunissa että S:t Clemensin uunissa arina on ollut lisäksi kivetty. Riian uunien pohjakiveys on savettu (Caune 1984:67–69). Varikonniemen uunissa arina on ollut savettu, mutta koska uunia ei

ole kaivettu loppuun (Viitanen 1995:128) ei kiveämisestä ole tietoa. Mullin uunissa on lisäksi ollut ilmanakanavaksi tulkittu savettu kouru uunin alla (Vuorinen 2003a:194; 2003b:131).

On luonnollista, että savikupoliuunien arinat ja pohjarakenteet eroavat toisistaan sillä kyseessä tuskin on yksityiskohtia myöten yhtenäinen uunityyppi sen koko käyttöalueella. Savikupoli on ollut vain yksi tekninen ratkaisu muiden joukossa. Kupolin rakentamisen peruseräite näyttää tässä käsitellyissä uuneissa kuitenkin olleen sama eli ensin on punottu tai sidottu kaarelle taivutettujen puiden ympärille puukehikko, jonka varaan varsinainen savikupoli on rakennettu. Todisteina tällaisesta rakenteesta on säilynyt palaneita oksapainanteisia saven kappaleita ja hiiltyneitä kaaripuiden tyviä (Caune 1984:68; Roslund 1986:16–17; Vuorinen 2003b:131).

Kuva 3. Savikupoliuunien pohjanmuotoja. 1. Lund S:t Clemens, anläggning 15 (Roslund 1986:16), 2. Hämeenlinna Varikonniemi (Schulz & Schulz 1988: kartta 30; Viitanen 1995:123). 3a. Raisio Ihala Mulli, yhdistelty Juha-Matti Vuorisen piirtämistä kaivauskartoista (Pietikäinen 1996:kartat 69, 111, 112) ja 3b. Vuorisen hahmotelma Mullin uunin pohjakiveyksen alkuperäisestä muodosta (Vuorinen 2003:kuvaliite 29). Kuvassa 1 on palanut savi merkitty harmaalla, puujäänteet mustilla laikuilla ja palamattoman saven alueet S-kirjaimella. Kuvassa 2 on palanut savi merkitty harmaalla ja likaamaa vinoviivoilla. Kuvassa 3a on harmaalla hahmoteltu alue, jossa on erilaisia puu-, noki-, likaama- ja silttiyksiköitä. Alkuperäisistä kuvista uudelleen piirtänyt M. A. Manninen.

Pukkisaaren varhopatsastalossa huoneti-
lan muut rakenteet asettivat tietyt reuna-
ehdot uunin sijoituspaikalle ja se päätet-
tiin rakentaa edellisten uunien tapaan
maanpinnasta noin metrin korkeuteen
nousevalle lavalle eikä esikuvien mu-
kaisesti lattian tasalle. Pohjanmalliksi
valittiin Mullin uunin päärynämäinen
muoto ja arinassa sovellettiin Mullin,
Riian ja S:t Clemensin uuneissa havait-
tua kiveämistä. Sopivien laakakivien
puutteessa kiveämiseen jouduttiin käyt-
tämään koko pohjan alueella kooltaan
vaihtelevaa mukulakiveä. Arinan kiveys
päättiin tämän takia lisäksi tasoittaa
savikerroksella. Tasainen pohja katsot-
tiin tarpeelliseksi, jotta myös arinalla
paistaminen olisi mahdollista. Uunin
runkokehikon materiaaliksi valittiin
puunvesat ja kehikko päätettiin tehdä
maahan työnnettujen runkokaarien lo-
maan harvaksi verkoksi punomalla.
Lopuksi oli tarkoitus peittää kehikko
molemmin puolin savikerroksella, siten
että savi lyödään kiinni samanaikaisesti
sekä kehikon sisä- että ulkopuolelta al-
haalta ylöspäin edeten.

Rakennusprosessi

Uuniin tarvittu savi saatiin Pukkisaaren
rantaan kaivetusta kuopasta ja sitä kului
kaikkiaan noin 850 litraa. Saven sekoit-
teeksi käytettiin kymmenen 40 kilogram-
man säkkiä karkeaa hiekkaa sekä kaksi
säkkiä hienoa muuraushiekkaa. Osa
hiekaista seulottiin saaren rantahiekasta,
mutta pääosa hiekasta ostettiin. Lisäksi
sekoitteena käytettiin noin 60 litraa aiem-
man saviuunin rakenteista hienonnettua
palanutta savea. Tiedossa oli, että Mul-
lin uunista tehdyissä rekonstruktioissa
oli käytetty sekoitteena olkea (Vuorinen
2003a:193; 2003b:131). Pukkisaaren edel-
lisessä uunissa käytetty olkisekoite teki
uunin massasta niin huokoisen, ettei
lämpö enää kunnolla siirtynyt uunia

käytettäessä, joten oljen korvaajana
päättiin kokeilla sitomaominaisuuk-
siltaan hyväksi tiedettyä lehmänlantaa.
Lantaa saatiin kaksikymmentä litraa,
jonka toivottiin riittävän tarkoitukseen.
Runkokehikon materiaaliksi kerättiin
noin kahden metrin mittaisia pihlajan-
vesoja. Pihlajan käyttöön oli syynä sen
saatavuus.

Ennen uunin rakentamista muokattiin ja
savettiin vanha uuninlava niin, että sen
pälle voitiin levittää noin neljä sent-
timetriä paksu maansekainen hiekka-
kerros. Hiekkakerros oli välttämätön
mukulakivien ja runkokaarien paikallaan
pitämiseksi ja toisaalta eristeenä uunin-
pesän ja puurakenteisen lavan välissä.
Runkokaarien paikallaan pysymisen ta-
kaamiseksi päätettiin työn kuluessa ki-
vetä koko lava, etuosaa lukuun ottamatta,
mukulakivillä, koska lavan päälle levi-
tetty maakerros ei ollut riittävä pitämään
jännitettyä runkokaarta tai kaaren tyven
taakse pönkäksi asetettua kiveä paikoil-
laan. Alkuperäisestä suunnitelmasta poi-
kettiin myös, kun pohjanmuotoa joudut-
tiin muuttamaan tilanpuutteen takia.
Lavan etureunaan haluttiin jättää tilaa
liesikaukalolle, joten uunin suun kaven-
nettu osa jäi toivottua lyhyemmäksi eikä
pohjanmuoto näin ollen vastaa aivan
suunniteltua päärynämäistä muotoa.

Seuraavaksi jännitettiin runkokaaret
paikoilleen. Tasaisen muodon ai-
kaansaamiseksi todettiin parhaaksi
ratkaisuksi yhdistää kaksi vitsaa aina
yhdeksi kaareksi tyvipäät kivien vä-
liin työnnettynä. Samalla todettiin että
vitsojen punominen lomittain aiheutti
monin paikoin epätoivottuja jännityk-
siä, mistä syystä vitsat paikoin sidottiin
toisiinsa hamppunarulla. Kun uunin ke-
hikon muoto oli saatu mallilleen, savet-
tiin ja tasattiin uunin pohja. Saveamiseen
käytettiin savennoston alkuvaiheessa tul-

lutta epäpuhdasta pintasavea, johon oli sekoitettu runsaasti karkeaa hiekkaa sementtimäisen seoksen aikaansaamiseksi. Savi levitettiin tiukkaan iskemällä siten, että uunin pohja nousi loivasti peräosassa joitakin senttejä etuosaa ylemmäksi (kuva 4).

Arinan saveamisen jälkeen runkoa vahvistettiin punomalla kehikkoon lisää ohuempia vitsoja, jotta rakenteesta saatiin tukeva ja punoksesta tiiviimpi. Uunin seinämiin käytetty massa sekoitettiin savesta, hiekasta, shamotista ja lehmännannasta puista ja pressusta valmistetussa altaassa polkemalla. Tiedossa ei ollut rautakautisiin savikupoliuuneihin käytettyjä sekoitteita käsitteleviä tutkimuksia, joten sekoitteita lisättiin Timo Rantakaulion ja Sirpa Riuttasen kokemukseen perustuvan tuntuman mukaan.

Seuraava vaihe oli kupolin saveaminen. Saveaminen aloitettiin suunnitelman mukaisesti samaan aikaan sekä sisä- että ulkopuolelta savea iskien. Tavoitteena oli saada samanaikaisesti vitsapunokseen voimalla iskeytyvät savimöykät kiinnittymään toisiinsa ja vitsoihin samaan tapaan kuin savi-oksapunosseiniä tehtäessä. Seinämän alkaessa kaareutua kupolin lakea kohti ongelmaksi muodostui uunin sisätilan jatkuva pieneneminen, joka vaikeutti sisäpuolen saveamista ja lopulta esti saven iskemisen seinämään riittävällä voimalla (kuva 5). Luultavasti joko tästä tai sidosaineena toimineen lannan vähäisestä määrästä johtuen kupolin sisäosan savi lopulta irtosi vitsapunoksesta suurena laattana ja romahti. Vastaavaan ongelmaan törmättiin myös Raisiossa osassa savikupoliuunin rakennuskokeiluista vaikka näissä käytet-

Kuva 4. Olli Penttinen ja Sirpa Riuttanen kiinnittämässä vitsoja uuninkehikkoon Pukkisaaressa. Kuvassa näkyvät savettu arina ja mukulakivien päällystetty lava. Kuva: M. A. Manninen.

Kuva 5. Ensimmäinen saveamiskokeilu Pukkisaaressa. Mikael A. Manninen saveamassa uunin sisäpuolta. Kuva: E. Salmi.

tiin olkisekoitteista savimassaa (Näränen 2006).

Uunin laen romahtamisen jälkeen alkuperäistä suunnitelmaa arvioitiin uudelleen ja molemminpuolisen saveamisen sijaan runkokehikko päätettiin saveta vain ulkopuolelta. Ajatuksena oli, että kupoliuuni kuivuttuaan ei enää edellyttäisi nyt väliaikaiseksi tukirakenteeksi muuttunutta kehikkoa vaan se saisi palaa pois. Vain ulkopuolelta saveamalla sekä uunista että uunin pesästä tuli suurempia, mutta lavan mitat sallivat tämän.

Kehikosta kaavittiin jo kiinnitetty savi pois ja siitä muotoiltiin tiilenkokoisia harkkoja, joita ladottiin alhaalta ylöspäin etenevinä kerroksina kehikon ulkopuolelle. Saviharkkojen liitospinnat naarmutettiin ja harkot kiinnitettiin toisiinsa savivellillä. Seinämän kohotessa alkoi

sen alareuna painua kasaan ja työ keskeytettiin välillä valmiin seinämän kuivattamiseksi. Kokoavan seinämän ulkopinta tasoitettiin savella silaamalla (kuva 6). Lopuksi noin 15 cm paksun saviseinämän alareunaan muurattiin kiinni suurikokoisia kiviä varaamaan lämpöä. Tälle menettelylle ei ollut yksiselitteisiä rautakautisia esikuvia, mutta se oli käytännön, eli suuren huonetilan, ja edellisen saviuunin pohjalta saadun kokemuksen sanelema ratkaisu.

Uunin pohjan mitat ovat laajimmillaan Pukkisaaren uunissa 1,2 x 1,2 metriä, kun ne Mullin uunissa (Vuorinen 2003a:193; 2003b:131) ovat 2,4 x 1,3 metriä ja S:t Clemensin uunissa 2 x 1,5 metriä (Roslund 1986:17).

Kostea savikupoli kuivatettiin peitteen alla, jotta liian nopean kuivumisen aiheuttamilta halkeamilta vältyttäisiin. Ensimmäisten kunnan tulien polttamisen ja uunin saveuksen valmistumisen välille jäi näin lähes kolme kuukautta. Uunin rakennusajankohta heinäkuun lopulla olikin varsin myöhäinen vuodenvuosi, koska uuni oli saatava kuivaksi ennen pakkasia. Hitaasta kuivumisesta huolimatta uunin ulkopintaan syntyi halkeamia, jotka mahdollisesti olivat seurausta liian vähäisestä hiekan määrästä savimassassa. Halkeamat saatiin kuitenkin lyötyä kartulla kiinni

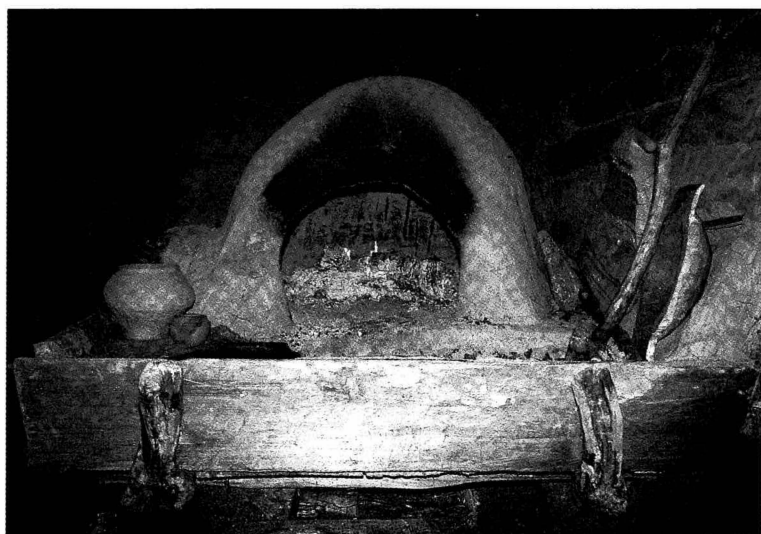
Kuva 6. Vain ulkopuolelta savettu uuninkehikko rakennusvaiheessa. Kuva: E. Salmi.

savimassan muututtua nahkamaisen sitkeäksi. Osaan halkeamista myös lisättiin löysää savivelliä.

Syyskuun alkupuolella uunissa ruvettiin polttamaan pieniä tulia vaihtelevalla aika-
taululla ja ensimmäinen suurempi roihu poltettiin marraskuun yhdeksäntenä, jolloin myös uunin sisäpuolelle jätetty kehikko paloi pois. Odotusten mukaisesti

kehikosta jäi uunin sisäpinnalle uria, mutta kupoli itsekantavana rakenteena ei edellyttänyt vitsarunkoa enää kuivuttuaan (kuva 7). Ensimmäisen kunnollisen tulenpidon myötä uunin sisäpinta myös paloi kauttaaltaan kellertäväksi. Kehikon poispalamisen aiheuttama sisäpinnan paikoittainen rapautuminen ei estänyt uunin käyttöä ja paikkausten tekeminen voitiin siten jättää seuraavaan kevääseen.

Kuva 7. Pukkisaaren savikupoliuuni käytössä. Pesän takaseinällä näkyy vit-sapunoksesta jääneitä hiiltyneitä uria ja uunin sivuilla lämmönvaraajiksi muurattuja kiviä. Kuva: M. A. Manninen.

Tärkeimmät havainnot

Paitsi toimiva uuni saatiin kokeilusta myös joitakin arkeologisesti mielenkiintoisia havaintoja. Roslundin ennallistus Lundin S:t Clemensin savikupoliuunista perustuu molemmin puolin savettuun oksapunosrakenteeseen ja samanlaista on myös käytetty Mullin uunista Euraan ja Raisioon tehdyissä rekonstruktioissa (Vuorinen 2003b:131–132). Tätä ratkaisua kokeiltiin aluksi myös Pukkisaarella, mutta huonolla menestyksellä. Pukkisaaren lopullinen uuni poikkeaa näistä uuneista siten, että saviseinä tehtiin ainoastaan vitsarungon ulkopuolelle.

Arkeologisessa aineistossa tämä ero saat- taisi näkyä uunista jääneessä palaneessa savessa. Vitsojen/oksien sijainti savimassan sisällä tai vaihtoehtoisesti vain sitä tukemassa olisi mahdollisesti havaittavissa palaneeseen saveen jää- neissä painanteissa. Erojen havaitsemi- nen vaatisi luultavasti tosin kokeellisia ja vertailevia tutkimuksia. Uunin pohja- rakenteissa eroa sen sijaan ei voi havaita, sillä vitsojen tyvet pohjasavessa/tante- reessa ovat molemmissa rakenteissa sa-

manlaiset ja näkyisivät ohuiden puiden hiiltyneinä jäänteinä kuten Mullissa (Vuorinen 2003b:131); Riassa (Caune 1984:68) ja Lundissa (Roslund 1986) riip- pumatta siitä olisiko vitsakehikko poltet- tu pois vai jäänyt saven sisälle.

Tutkimuksia savikupoliuuneissa käyte- tyistä sekoitteista ei ollut käytettävissä Pukkisaaren uunia tehtäessä eikä sellai- sia ole tietääksemme ainakaan Suomessa myöskään julkaistu. Raisioon ja Euraan tehdyissä rekonstruktioissa käytettiin sekoitteena olkea, jonka etu on sen kyvyssä sitoa savea kehikkoon ja yhdistää ulko- ja sisäpuolen saveus pitävästi toisiinsa. Vastaava sekoite (heinä tms.) on ollut myös perinteisessä hantien ulkoleivinuun- nissa (Malyškin et al. 2006), joka etenkin etuseinämän rakenteeltaan ja seinämän paksuudeltaan kuitenkin poikkeaa Puk- kisaaren uunista ja Mats Roslundin eh- dottamasta rakenteesta (kuva 8).

Pukkisaaren edellisessä, olkisekoitteises- sa uunissa epäiltiin kuitenkin juuri kor- sien jättämien onkaloiden haitanneen lämmön siirtymistä uunin seinämien läpi

Kuva 8. Hantilainen ulkokäyttöön tehty savikupoliuuni tekeillä Sorovskie ozjorassa sijaitsevassa perinnepihassa (Kuva: Malyškin et al. 2006).

huonetilaan. Runsas olkisekoite teki uunista myös hauraan, vaikka tulipesän holvi oli säilynyt vaurioitta, se mureni purettaessa helposti. Uudessa uunissa päätettiin käyttää lämpöä paremmin varaavaa sekoitetta. Esimerkiksi ulkoleivinuunissa hauraus tai lämmöneristävyys ei kuitenkaan muodostaisi vastaavaa ongelmaa kuin lämmityskäyttöön tarkoitettuun uunissa. Vuorinen (2003b:132) mainitsee Ruskon Märttelästä löydetyn viikinkiajalle ajoittuvan ulkosavikupoliuunin, mutta ei mainitse onko siinä käytetyn savimassan laadusta tarkempaa tietoa.

Pukkisaaren uuni osoittaa joka tapauksessa, että olki-/heinäsekoitteen käyttö ei savikupoliuunissa ole välttämätöntä. Sen selvittäminen, onko olkisekoitteen poisjättämisellä mahdollisesti saavutettavissa parempi lämmönjohtavuus tai ylipäätään miten eri sekoitteiden suhteet vaikuttavat savimassan ominaisuuksiin, vaatisi kokeellisia vertailututkimuksia. Pukkisaaren savikupoliuuni kuitenkin lämpiää vähällä puulla ja nopeasti hyvin kuumaksi, tosin massan vähyyden takia se myös jäähtyy toivottua nopeammin. Uunin sisäpuoli jäi palaneen kehikon jäljiltä varsin rosoiseksi. Tämä olisi kenties voitu välttää kansatieteellisistä lähteistä tunnetulla tavalla eli peittämällä kehikko tuohella, kuusen koskuella tai kankaalla (esim. Blomkvist 1956).

Muutamista takaiskuista huolimatta Pukkisaaren uunikokeilu tuotti toimivan savikupoliuuniratkaisun, joka pääosin vastaa myös arkeologisesta aineistosta uunia suunniteltaessa saatavilla olleita tietoja nuoremman rautakauden ja varhaiskeskiajan savikupoliuuneista. Samalla uuniprojekti toi esiin kysymyksiä, joihin tulevalla arkeologisella tutkimuksella on mahdollista saada lisäselvyyttä.

Abstrakt: Erfarenheter från byggandet av en lerkupolugn av järnålderstyp

Artikeln beskriver ett byggexperiment av en lerkupolugn utgående från arkeologiska fynd från yngre järnålder och tidig medeltid. Experimentet utfördes på Bockholmen (fi. Pukkisaari) i Helsingfors. Artikeln begrundar experimentets resultat utifrån den arkeologiska forskningen. Ugnens konstruktion jämförs med liknande ugnar och på rekonstruktioner som gjorts av dem. Dessa har påträffats på Mulli bopplatsen i Reso, i kvarteret St. Clemens i Lund samt i stadsutgrävningar i Riga. I ugnen som byggdes på Bockholmen gjorde man en lerfordring enbart på utsidan av vidjeflätnings stomme. Leran avmagrades med dyna istället för halm. I undre delen av det ca 15 cm tjocka lerlagret murades större stenar för att lagra värme. Man konstaterade att ugnen blev varm med en liten mängd ved men den svalnade även rätt fort.

Lähteet

- Blomkvist Je.E. 1956: Vozvedenije pečī. Proishozdenije russkoi pečī. VIII. Peč. Krestjanskije postroi ki russkih, ukraincev belorusov (poselenija, žilisšča i hozjaistvennye strojenija). Vostočnoslavjanski etnografičeski sbornik. Očerki narodnoi material'noi kul'tury russkih, ukraincev i belorusov v načale XX v. Trudy instituta etnografii imeni I.N.Mikluho-Maklaja. Novaja serija, tom XXXI. ANSSSR, Moskova.
- Caune, A. 1984: Žilišča Rigi XII-XIV vv. Riga.
- Kyllönen, K. 2005: Kokeellista vai kokeilevaa arkeologiaa? Muinaistutkija 2/2005. (33–41)
- Lång, R. n.d.: Savikupolisen uunin rakenne ja oven sijainti. Video. <http://www.mlab.uiah.fi/Mulli/html/media/video/rakennus/uuni.mov>
- Malyškin A.V., Kenig A.V., Seljanina M.Ju., Šatunov N.V., Vizgalov G.P. 2006: Arheologičeskoe nasledie jugry v sociokul'turnom processe. Arheologičeskoe nasledie jugry. Jekaterinburg – Hanty-Mansiisk.
- Näränen, J. 2006: Suullinen tiedonanto. Heinäkuu 2006.
- Penttinen, O. 2006: Pukkisaaren kupoliuuni.

- ni. Käsikirjoitus.
- Pietikäinen, T. 1996: Raisio Ihala Mullin Eduspelto. Myöhäisrautakautisen asuinpaikan kaivaus 1996. Kaivauskertomus. Museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Raninen, S. & Díaz, L. n.d: Asuinpaikka. Teksti ja panoraamakuva. http://www.mlab.uiah.fi/Mulli/html/media/panoraama/mulli_pans/asuin_paikka_qtvr.html
- Rantakaulio, T. n.d.: Pukkisaaren varhospatsastalo. <http://www.sommelo.fi/varhospatsastalo.html>
- Roslund, M. 1986: Hemmets härd. Ugnar från äldre medeltid i Lund. Populär arkeologi 3/1986. (14–18)
- Salmi, E. 2007: Myöhäisrautakautisen savi- kupoliuunin rakentaminen Pukkisaareen kesällä 2006. Käsikirjoitus.
- Schulz, E.-L. & Schulz H.-P. 1988: Hämeenlinna (58) Varikkoniemi. Kaivauskertomus 1986–1988. Museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto.
- Viitanen, E.-M. 1995: Hämeenlinnan Varkonniemen myöhäisrautakautisen ja varhaiskeskiaikaisen asuinpaikan kaivauksessa löytyneet kiinteät rakenteet ja palanut savi. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, Arkeologian laitos.
- Vuorinen, J.-M. 2003a: Hallitalo ja hirsirakennus - elämää ahtaassa asumuksessa mutta väljässä pihapiirissä. Kaitainen, V. - Laukkanen, E. - Uotila, K. (toim.) Muinainen Kalanti ja sen naapurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. (185–198)
- Vuorinen, J.-M. 2003b: Rakennus sosiaalisen toiminnan näyttämönä. Rakentaminen Raision Ihalan Mullissa rautakauden lopulla ja varhaisella keskiajalla. Lisen-siaatintutkimus. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia.
- Mikael A. Manninen
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia, PL 59
00014 Helsingin yliopisto
mikael.manninen@helsinki.fi
- Timo Rantakaulio
timo.rantakaulio@helsinki.fi
- Eeva Salmi
eeva.salmi@helsinki.fi
- Olli Penttinen
ope@kolumbus.fi
- FM Mikael A. Manninen on jatko-opiskelija Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa ja työskentelee tällä hetkellä Arkeologian valtakunnallisessa tutkijakoulussa. Hän on Sommelo ry:n pitkäaikainen jäsen.
- FM Timo Rantakaulio on Sommelontentinen, pitkäaikainen puheenjohtaja, nimistöntutkija, perinnekirvesmies, osaaikainen pienviljelijä ja Maatiainen ry:n hallituksen jäsen. Hän työskentelee parhaillaan öljyn- ja kaasuntuotannossa.
- Kulttuurituottaja AMK, HuK Eeva Salmi on pääaineopiskelija Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa. Hän on Sommelo ry:n jäsen ja entinen puheenjohtaja.
- Insinööri Olli Penttinen on Sommelontentinen pitkäaikainen aktiivijäsen ja toiminut Pukkisaaren Rautakautisessa Kauppakylässä työnjohtajana vuosina 2005 - 2006.

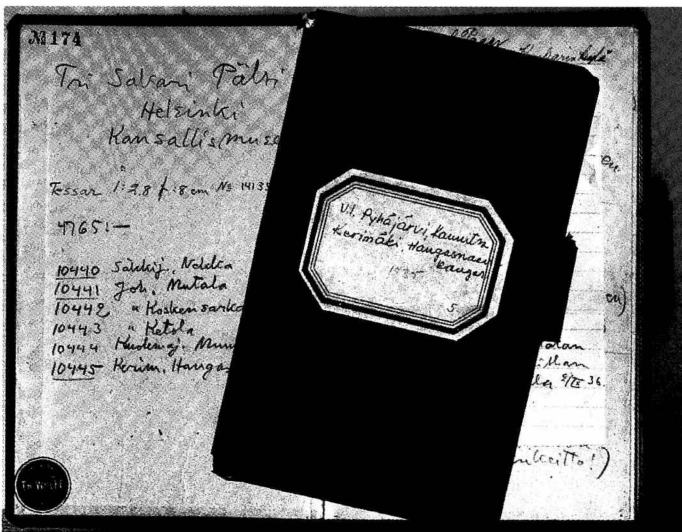
Seitsemän vuosikymmenen takaisia kenttätöyökiireitä: Sakari Pälän kesämatka 1936

Kerkko Nordqvist & Oula Seitsonen

Artikkelin taustaa

Menneiden vuosikymmenten arkeologien päiväkirjojen pölyisten kansien väliin kurkistaminen voi avata terveitä näkökulmia esimerkiksi kenttätöytähdin osalta. Sakari Pälän (1882–1965) kenttätöyömatkallaan 30.6.–26.7.1936 pitämä päiväkirja (Pälä 1936a) on kuvaava esimerkki siitä, ettei ennenkään ollut aina aikaa ottaa kovin loikoisasti. Matkan työtahti oli varsin kiireinen, paikoitellen jopa vimmainen, eikä vajaan kuukauden mittaiseen kenttämataan sisällynyt juurikaan suvantohetkiä. Toisaalta entisaikaan valtaosa työntekijöistä oli virkatöissä, mikä varmasti heijastui myös työmotivaatioon.

Pälän virkamataan kesti matkapäivineen kaikkiaan 26 vuorokautta. Matkan kuluessa Pälä, Jouko Voionmaan (1912–1991) osan aikaa avustamana, suoritti tutkimuksia yhteensä kuudella kivikautisella kohteella. Vaikka heinäkuun 1936 matkaa onkin vain yksittäinen esimerkki ja omalta osaltaan anekdootti tutkimushistoriasta, tarjoaa se silti tilaisuuden kurkistaa seitsemän vuosikymmenen takaisin käytäntöihin tutkimusaikataulun, kenttätöyömenetelmien ja yleisen mentaliteetin osalta. Hurjan kenttätöyötahdin kautta voi arvioida myös Pälän kaivausten käyttökelpoisuutta jatkotutkimuksia ajatellen, sekä pohtia millaisten kysymysten käsittelyn nämä aineistot mahdollistavat.

Kuva 1. Sakari Pälän kenttätöyöpäiväkirja 1935–1936 (kuva: O. Seitsonen 2007).

Pälsin matkan vaiheet

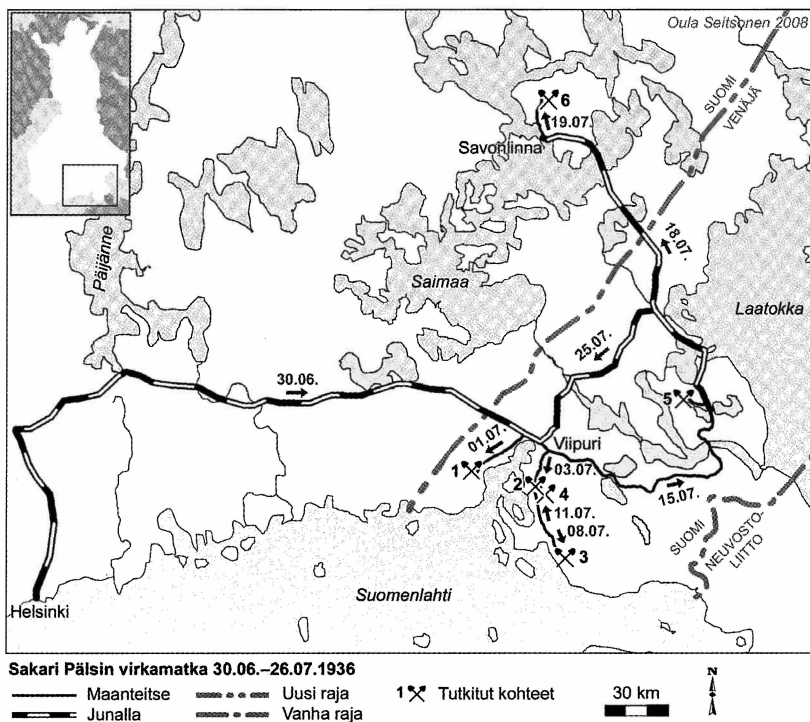
Kesämatkansa aikana Pälsi tutki monia tunnettuja kohteita eri puolilla silloista Itä-Suomea, erityisesti Karjalankannaksella (kuva 2). Kenttämatkan aikana tehdyt arkeologiset tutkimukset, niiden kesto ja kohteiden luonne on esitetty taulukossa 1. Kenttätöihin käytetyn (erittäin lyhyen) ajan sekä paikka paikoin varsin karkeiden kaivausmetodien ja ylimalkaisen dokumentaation huomioiminen antaa perspektiiviä näiden kaivausten tulosten tarkasteluun.

Taulukossa 2 on eritelty Pälsin matkakuulut sekä vuoden 1936 valuutassa että nykyrahassa (ilman Pälsin ja Voionmaan palkkoja tai majoituskuluja). Vertailukohtana voi mainita, että vuonna 1936

tuolla summalla olisi saanut kutakuinkin kaksisataa litraa 38 prosenttista pöytäviinaa (12,20 mk / 0,5 l), minkä vertailukohdan voisi kuvitella kiinnostaneen myös tohtori Pälsiä. Nykyisin tuolla rahalla saisi reilut kahdeksankymmentä litraa halvinta saman vahvuista alkoholia (9,13 € / 0,5 l), ostaisi noin 20 kiloa naudan sisäfilettä tai hankkisi kohtalaisen hyvän kannettavan tietokoneen.

Helsinki – Viipuri – Säkkijärvi Ala-Outila Nekanharju – Viipuri 30.6.–3.7.1936

Pälsi lähti matkaan yöjunalla Helsingistä kesäkuun viimeisenä päivänä ja saapui seuraavana aamuna Viipuriin, missä Jouko Voionmaa liittyi hänen seuraansa (esi-

Kuva 2. Pälsin kesän 1936 virkamatkan reitti ja tutkitut kohteet:

1) Säkkijärvi Ala-Outila Nekanharju, 2) Johannes Rokkala Mutala, 3) Kuolemajärvi Muurila Ilmatorjuntaleiri, 4) Johannes Kaijala Myllykangas, 5) Pyhäjärvi Konnitsa Äijö, 6) Kerimäki Kuokkala Hangasmaankangas.

Taulukko 1. Sakari Pälsin kesän 1936 virkamatkan aikana tekemät arkeologiset tutkimukset, niiden kesto ja laajuus, sekä tutkittujen kohteiden tyyppi ja ajoitus.

Tutkimuksen kesto (1936)	Paikka	Tutkimus	Tutkittu alue	Löydöt (KM)	Tutkijat	Sivu ja muistikirjassa	Kohteen tyyppi (ja ajoitus)
01.-02.07.	Säkkijärvi Ala-Outila Nekanharju	Tarkastus ja koekaivaus	n. 30 m	10440	S. Pälssi ja J. Voionmaa	1,5	Kivikautinen asuinpaikka (Ka2)
04.-07.07.	Johannes Rokkala Mutala	Tarkastus ja kaivaus	> 100 m	10441	S. Pälssi ja J. Voionmaa	3	Kivikautinen asuinpaikka (Ka2-3, nuorak)
09.-10.07.	Kuolemajärvi Muurila Ilmatorjuntaleiri	Tarkastus ja koekaivaus	?	10444	S. Pälssi ja J. Voionmaa	0	Kivikautinen asuinpaikka (myöh.neol?)
11.-14.07.	Johannes Kajjala Myllykangas	Kaivaus	n. 50 m	10442	S. Pälssi ja J. Voionmaa	4	Kivikautinen asuinpaikka (Ka2-3)
16.-18.07.	Pyhäjärvi Konnitsa Äijö	Kaivaus	80 m	10507	S. Pälssi	7	Kivikautinen asuinpaikka (mesol?-neol)
19.-24.07.	Kerimäki Kuokkala Hangasmaankangas	Tarkastus ja kaivaus	< 20 m	10445	S. Pälssi	10	Kivikautinen asuinpaikka, pyyntikuoppa (Ka2, vmk)

Ka2= tyypillinen kampakeramiikka, Ka3= myöhäiskampakeramiikka, nuorak= nuorakeramiikka, myöh.neol= myöhäisneoliittinen, mesol?= todennäköisesti mesoliittinen, neol= koko neoliittikum edustettuna, vmk= varhaismetallikausi

Taulukko 2. Pälsin matkakulut vuoden 1936 valuutassa ja nykyrahassa (Lähde: Pälssi 1936a)1.

Pvm	Matkakulut	mk	€	Muut kulut kes. 1936	mk	€
30/VI	Tavarat asemalle	9,00	2,89	ei pvm 2 kartonkia, à 5 mk	10,00	3,21
"	Tavarat pakaasiin	11,50	3,70	ei pvm 1 kg käärepaperia	3,00	0,96
"	Junalippu Hki - Vri, II I.	102,00	32,78	ei pvm Kosmoskynä	5,00	1,61
"	Makuupaikka	60,00	19,28	ei pvm Käärepap. & muonaa	4,00	1,29
01/VII	Linja-auto Vri - Vilajoki	13,00	4,18	ei pvm Kumi	2,25	0,72
"	Autokyyti Vilajoki - Ala-Outila 3 km	9,00	2,89	ei pvm Käärepap. & 2 laatikkoa	3,00	0,96
03/VII	" Ala-Outila - Vilajoki	9,00	2,89	ei pvm Kivikives Lauri Naskali	13,00	4,18
"	Linja-auto Vilajoki - Vri	10,00	3,21	ei pvm Linjakeppilautaa 10 m	7,50	2,41
"	Puhelu V:rista op. Vitelille	?	?	ei pvm Käärepaperia (rautapap.)	?	?
"	Voionmaan työkalut rautatieltä	?	?	ei pvm 5 laat muonaa	11,00	3,53
"	Uutinen Karjalaan Tolvaselle	?	?	ei pvm Suomen kulkuneuvot	7,00	2,25
"	Vri - Rokkala 25 km	7,00	2,25	ei pvm Suomen tieturisti	4,00	1,29
08/VII	Rokkala - Vri "	7,00	2,25	ei pvm Nuoraa, kerä	6,00	1,93
"	Vri - Muurila	20,00	6,43	ei pvm Linjakeppilautaa	7,50	2,41
11/VII	Muurila - Kajjala	14,00	4,50	ei pvm Polkupyöränvuokraa	7,50	2,41
15/VII	Kajjala - Vri	10,00	3,21			
"	Vri - Konnitsa	30,00	9,64	Työpaikkoja kes. 1936	mk	€
18/VII	Konnitsa - Pyhäj. asema 13 km	39,00	12,53	ei pvm Säkkijärvi	208,00	66,84
"	Junalippu Pyhäj. - S:linna, II I.	60,00	19,28	ei pvm Rokkala	340,00	109,25
"	Puhelu S:linna - K:mäki	3,00	0,96	ei pvm Muurila	56,00	17,99
"	Auto S:linna - Kuokkala	12,00	3,86	ei pvm Koistinen	40,00	12,85
25/VII	" Kuokkala - S:linna asema	15,50	4,98	ei pvm Kajjala	280,00	89,97
"	Junalippu S:linna - Hki, II I.	149,00	47,88	ei pvm Konnitsa	320,00	102,83
"	Makuupaikka	60,00	19,28	ei pvm Kerimäki	420,00	134,96
				Yhteensä	2404,75	772,73

tys virkamatkan vaiheista ja lainaukset perustuvat Pälsin päiväkirjamerkintöihin (Pälsi 1936a), ellei toisin ole mainittu). Matka eteni linja-autolla Vilajoelle ja jatkui edelleen henkilöautokyydillä Ala-Outilaan. Kenttätyöt Nekanharjun kivikautisella asuinpaikalla käynnistyivät jo samana iltana ja jatkuivat vielä seuraavan päivän ajan.

Ensimmäiset Säkijärven Ala-Outilan Salmenniemen tilalta tehdyt löydöt lähetti Kansallismuseoon vuonna 1934 maanviljelijä Vilho Väntsi, ja keväällä 1936 Salmenniemen tilan poika toimitti museoon lisää alueelta tehtyjä löytöjä (KM 10382). Pälsin ja Voionmaan tutkimukset koostuivat näiden – ja muiden väitettyjen – löytöpaikkojen tarkastuksista ja kartoittamisesta. Näiden lisäksi Nekanharjulla suoritettiin yksi varsinainen koekaivaus: kahden, yhteiseltä kooltaan noin 25 neliömetrin laajuisen koeojan löydöt olivat kuitenkin niukat (KM 10440). Lisäksi arkeologit kuorivat tieleikkauksen paljastaman liesikiveyksen. Tämä jätettiin lähemmin tutkimatta, koska sitä ei Pälsin mukaan varsinaisesti uhannut mikään. Samoin perustein jätettiin tutkimatta läheiset keramiikan ja kiviesineen löytöpaikat. Muistiinpanot kenttätöistä ovat varsin kompaktit, reilu sivu muistivihossa, mutta tutkimusten tuloksena Pälsi pystyi kuitenkin esittämään arvion asuinpaikan laajuudesta (myös Pälsi 1936b). Ajoituksesta ja muista seikoista tietoa sen sijaan on niukasti.

Pälsi ja Voionmaa matkasivat linja-autolla takaisin Viipuriin 3.7.1936, missä Voionmaa suuntasi rautatieasemalle ja edelleen pariaksi päiväksi Tohmajärvelle. Pälsi taas toimitti uutisen tehdyistä tutkimuksista Karjala-lehteen toimittaja Tolvaselle ja otti puhelun Johannekseen kansakoulunopettaja Eemeli Vitelille. Kotiseutuaktiivi Viteli oli edellistalvena toimitta-

nut Kansallismuseolle maanviljelijä Juho Kososen pelloiltaan tekemiä löytöjä (KM 10252; 10274; 10387).

Viipuri – Johannes Rokkala Mutala – Viipuri 3.7.–8.7.1936

Opettaja Vitelin kanssa käymänsä keskustelun seurauksena Pälsi jatkoi matkaansa vielä samana iltana Johannekseen. Tutkimukset Rokkalan Mutalan (Nielikkirannan) kivikautisella asuinpaikalla käynnistyivät todenteolla Voionmaan liittyttyä hänen seuraansa seuraavana päivänä 4.7.1936. Laajalle kohteelle avattiin kaksi laajempaa kaivausaluetta ja yksi koeoja: vajaan neljän työpäivän kuluessa kaivettiin yhteensä reilut sata neliömetriä. Kaivauksien ja kartoituksen yhteydessä tehtyjen havaintojen pohjalta Pälsi hahmotteli asuinpaikka-alueen rajoja ja kokoa, mutta muuten hänen tulkinsa kohteesta on niukkaa niin muistiinpanoissa kuin kaivauskertomuksessakin (Pälsi 1936c).

Ensimmäiset löydöt ojaa kaivaessaan tehnyt maanviljelijä Kosonen oli kulttuuri-estisesti ilmeisen valveutunut persoona ja yleisesti kiinnostunut esihistoriasta. Hän osallistui itse innokkaasti kaivaukseen, ja Pälsin sanojen mukaan ”Ei välittänyt, vaikka raakaa hiekkaa kääntyi ja sekosi ruokamultaan, sanoi maan juuri tarvitsevan syvämuokkausta”. Kososen nimenomaisesta pyynnöstä pääkaivausalueelta paikannetut näyttävät liedet puhdistettiin esiin vain pintaosiltaan, eikä niitä tutkittu pohjaan asti, koska hän toivoi niiden säilyvän koskemattomina jälkipolville. Rakenteet jätettiin purkamatta, ja peitettiin 30 cm paksulla maakerroksella niiden suojaamiseksi maanviljelyksen vaikutuksilta.

Viipuri – Kuolemajärvi Muurila Ilmatorjuntaleiri – Johannes 8.7.–11.7.1936

Mutalan kaivauksen jälkeen Pälsi ja Voionmaa suuntasivat Viipurin kautta seuraavaan tutkimuskohteeseensa, Kuolemajärvelle Muurilan ilmatorjuntaleirille. Armeijan leirialueelta tehtyjen esinelöytöjen (KM 10290 ja 10350) johdosta parivaljakko suoritti ilmatorjuntarykmentin telttasaunan takana kahden päivän mittaisen, pienialaisen koekai-
vauksen Kipinolanjärven etelärannalla. Kohde lienee kampakeraaminen tai myöhäisneoliittinen (Hurre 2003: 155; Nordqvist & Seitsonen 2008; Takala 2005: 68), tosin kaivauslöydöt ovat hyvin vähäisiä ja fragmentaarisia (KM 10444).

Erikoiseksi Muurilan tutkimuksen tekee sitä koskevien arkeologisten muistiinpanojen totaalinen puuttuminen kenttätöypäiväkirjasta ja itse asiassa lähes kaikkialta muualtakin. Muistikirjasta löytyy ainoastaan muutama Muurilaa koskeva epämääräinen matkapäiviin ja -kuluihin liittyvä merkintä. Myös Museoviraston arkeologian osaston arkistosta löytyvä kaivauskertomus (Pälsi 1936d) – jos puolikasta paperiarkkia ja sille kirjoitettua muutama riviä sellaiseksi haluaa kutsua – on äärimmäisen minimalistinen. Sen pääasiallinen sisältö tiivistyy ilmoitukseen "...telttasaunan vaiheille avattiin kaksi rannasta metsään ulottuvaa koeojaa mitään löytämättä..." Muu arkistossa säilytettävä kaivaukseen liittyvä dokumentaatio käsittää kolme karttaa sekä kuusi valokuvaa, joista neljä esittää esiin kaivettuja liesiä, yksi aluetta yleensä ja yksi rantavedessä poseeraavia salskeita, alastomia sotamiehiä (ks. Nordqvist & Seitsonen 2008: Fig. 10.3).

Kaivausmuistiinpanojen puuttumiseen ja "kertomuksen" tiiviiseen ilmaisuun

voi olla moniakin syitä. Kuitenkin tietäen Pälsin yleiset taustat ja elämäntavat, taustalla saattaa vaikuttaa (liiallinen) virkistäytyminen ilmatorjuntaleirin upseerikerholla hektisten kenttätöyökiireiden vastapainona.

Pälsi mainitsee Johanneksen Kajjalan Myllykankaan asuinpaikan kaivauskertomuksessa (Pälsi 1937a) tavanneensa Muurilan leirillä Kajjalasta kotoisin olleen alikersantti Pentti Paakkasen ja saaneensa tältä löytöjä, saviastianpaloja ja reikäkiven (KM 10442: 44). Nämä oli koottu vuonna 1933 Myllykankaan asuinpaikalta, jota Aarne Äyräpää oli tutkinut kesällä 1932. Kenttäpäiväkirjasta löytyy lyhyt merkintä suorasta linja-autoreitistä Kuolemajärveltä Kajjalan kylään, joka ilmeisestikin päätettiin lennossa ottaa seuraavaksi tutkimuskohteeksi alikersantti Paakkaselta saatujen tietojen pohjalta. Pälsi ja Voionmaa hyödynsivät mainittua linja-autoyhteyttä aamulla 11.7.1936.

Johannes Kajjala Myllykangas – Viipuri 11.7.–15.7.1936

Kaivaukset Myllykankaan (Myllykoski / Koskensarka) asuinpaikalla käynnistyivät vielä samana päivänä, kun arkeologikaksikko saapui paikalle. Äyräpään kaivausalueen vierelle avattiin 48 neliömetrin kaivausalue ja lisäksi pari koekaivaus-alaa, joita tutkittiin kaikkiaan neljän päivän ajan. Pellolle tehdyllä pääkaivausalueelta ei löydetty rakenteita tai jäänteitä kulttuurikerroksesta, mutta esineitä saatiin talteen melko runsaasti (KM 10442). Koekaivauksissa sen sijaan tavattiin myös "kivikautiselta palomaalta näyttävää punertavaa hiekkaa", sekä muutamia muita löytöjä, jotka antoivat "joitakin lisiä asuinpaikan löytösuhteisiin" ja laajensivat asuinpaikka-aluetta. Muu informaatio sekä muistiinpanoissa

että kaivauskertomuksessa (Pälsi 1937a) on jälleen hyvin niukkaa.

Myllykankaan kaivaukselta tutkijat suunnistivat 15.7.1936 Viipuriin. Voionmaa erosi siellä Pälsistä, joka matkusti yksin kohti Pyhäjärveä (Vpl.) ja Kiimajärven pohjoispäässä sijaitsevaa Konnitsan kylää.

Viipuri – Pyhäjärvi Konnitsa Äijö – Savonlinna 15.7.–18.7.1936

Konnitsan Äijön asuinpaikalta oli toimitettu löytöjä Kansallismuseoon vuodesta 1933 alkaen (KM 9714), mistä syystä Pälsi tarkasti kohteen seuraavana vuonna (Pälsi 1934a). Äijön ja läheisen Tyynelän talon pelloilta löytyi tämän jälkeenkin runsaasti esineitä: erityisesti paikallinen opettaja Alpo Suomalainen oppilaineen oli aktiivinen muinaisesineiden keräilyssä (KM 10528). Nämä löydöt sekä Käkisalmella vaikuttaneen taiteilija Albin Kaasisen uudet tiedonannot johtivat siihen, että Pälsi palasi paikalle heinäkuussa 1936.

Äijön kaivaukset ansaitsivat Pälsin päiväkirjassa sivumääräisesti varsin suuren huomion. Tämä ei kuitenkaan johdu erityisistä arkeologisista havainnoista tai muista tieteellisistä tekijöistä, vaan Pälsi piti mahdollisimman tarkkaa kirjaa kaivauksen tapahtumista maanomistajan esittämien valitusten takia ja mahdollisten jälkivaateiden varalta. Äijön muistiinpanot ovat koko päiväkirjassa ainoat tarkasti päivätyt ja Pälsin allekirjoittamat, ja toimivat suoraan pohjana kaivauskertomuksen tekstille (Pälsi 1937b).

Työt Äijössä alkoivat kartoituksella aamulla 16.7.1936, ja iltapäivällä talon pelloilla alettiinkin jo kaivaa. Talon isäntäväki ei ollut ”kotosalla koko päivänä”, eikä heille näin ollen saatu tietoa tilan

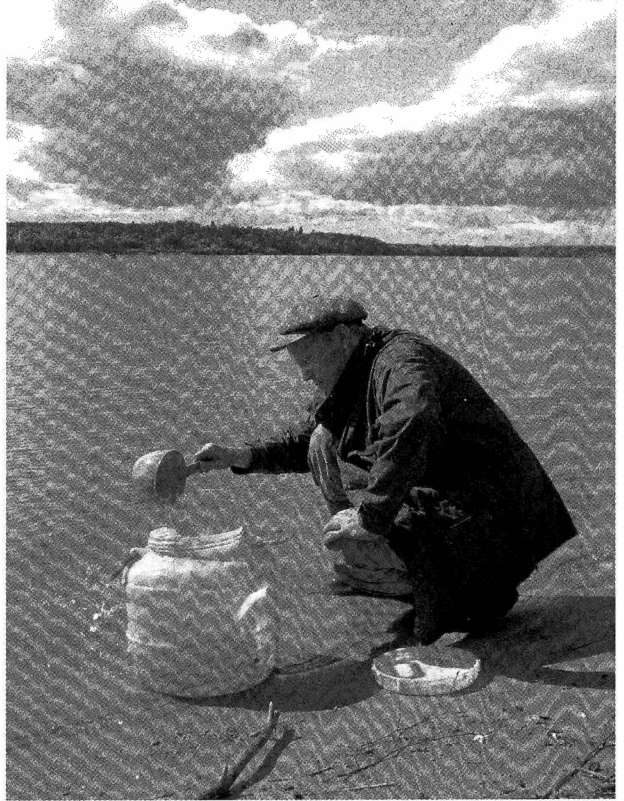
mailla tehtävistä tutkimuksista ennen kuin seuraavana aamuna kello 7.20. Pälsi ilmoitti tällöin kaivamisesta suoraan isännälle Antti Äijölle, joka ei kuitenkaan ”katsellut suopein silmin maansa kaive-lua”. Isäntä väitti kaivamisesta koituvan kohtuutonta vahinkoa viljelyksille. Äijö ei ”suorastaan kieltänyt kaivamasta”, mutta ilmoitti vaativansa vahingonkorvausta, minkä johdosta Pälsi neuvoi Äijölle laillisen arviomiesten käytön asiassa. Vahingonvaaran vuoksi hän päätti kuitenkin olla koskematta lainkaan peltomullan alapuoliseen hiekkamaahan.

Tutkimuksia valvomaan kutsuttiin myös Konnitsan poliisikonstaapeli A. Pärssinen. Konstaapelin arvion mukaan tutkimuksesta ei koitunut vahinkoa, vaan pikemminkin hyötyä ”lannan tultua sekoitetuksi multa, tämä sekoitus kaivettaessa tapahtuisi täydellisemmin”.

Kolmipäiväisissä tutkimuksissa avattiin pellolle yhteensä 80 neliömetrin kokoinen kaivausalue, jolta koottiin löytöjä koko neoliittisen kivikauden ajalta (KM 10527) (Huurre 2003: 156; Nordqvist 2006). Lisäksi kohteelta kerätyssä aineistossa on todennäköisesti mesoliittisia löytöjä, esimerkiksi piisäleitä ja niiden katkelmia (Seitsonen & Nordqvist valmisteilla a).

Vaikkei kaivaus ulottunutkaan peltomullan alla olevaan pohjamaahan, kaivetulle multakerrokselle tuli muistikirjan mukaan parhaimmillaan paksuutta 68 senttimetriä (kaivauskertomuksen mukaan jopa 70–75 cm)! Tämä herätti sekä konstaapelin että muiden paikallisten huomion: konstaapeli esitti arviokseen, että paikalla olisi ollut entinen talontontti, kun taas ”tilallinen Matti Kekki sanoi vanhojen ihmisten kertoneen, että hovin herrat vedättivät kyläläisten pelloilta ruokamultaa omilleen”. Löytökokonaisuus saattaa siis

Kuva 3. Toinen kirjoittajista kauhomassa keittovesiä Kiimajärvestä, taustalla aukeaa näkymä kohti Konnitsan kylää (kuva: K. Nordqvist 2006).

olla myöhemmän toiminnan seurauksena sekoittunut useammalta lähekkäiseltä asuinpaikalta, joita Konnitsan kylän alueella on ilmeisesti sijainnut lukuisia (Nordqvist 2005; 2006; Seitsonen & Nordqvist valmisteilla a) (kuva 3).

Kaivaus saatettiin loppuun ja täytettiin kovien sadekuurojen piiskaamana iltapäivällä 18.7.1936. Konstaapeli Pärsinen ja kaivauksella työskennellyt A. Ihalainen tarkastivat vielä lopuksi alueen mahdollisen vahingonkorvausvaatimuksen varalta. Sen sijaan "kaivauksen ohi pyörällä ajava Antti Äijö ei tullut katsomaan paikkaa ... vaan sanoi että vahingon voi arvioida vasta ensi kesän viljan kasvaessa" – korvausvaatimusta ei kuitenkaan koskaan kuulunut, kuten Pälsi on käsin lisännyt kaivauskertomuksensa loppuun toukokuussa 1938. Pälsi jatkoi matkaansa vielä samana iltana Pyhäjärven rautatieasemalta kohti Savonlinnaa.

Savonlinna – Kerimäki Kuokkala Hangasmaankangas – Helsinki 19.7.–26.7.1936

Aamulla 19.7.1936 Pälsi matkasi Savonlinnan asemalta Kerimäelle, jossa kävi heti tarkastamassa Hangaslammen santakuopan (ns. Pennasen / Pekosen

kuopan) ennestään tunnetun kivi-kautisen asuinpaikan. Valtion soranotto paikalla oli lopetettu syksyllä 1934, kun kohde todettiin (Pälsi 1934b), mutta Albin Karvisen mukaan kyläläisten hiekanotto oli jatkunut vähin äänin. Tarkastuksen yhteydessä Pälsi paikansi vielä uuden asuinpaikan suuremman hiekkakuopan laidalta hieman Hangaslamme luoteeseen.

Seuraavana päivänä Pälsi laati kohdetta varten oikein kaksiosaisen tutkimussuunnitelman:

"1) Hangaslammen santakuoppa näyttää vieneen suurimman osan kivi-k. as. paikkaa ... reunoissa ei näy asutusmerkkejä ... Santakuopan reunat tasattava, ehkä osa kuoppaa suljettava.

2) Ison santakuopan luoteisessa reunassa punamaata ... maantienojassa löytöjä sekä palomaata. Kuoppa on jatkuvasti valtion käytössä ... on tutkittava vastaisen käytön varalta. Kuoppa etenee luoteeseen punamaajälkikohdalta, kun taas eteläistä reunaa ei voida kovin paljon enää kuluttaa maantien läheisyyden vuoksi. Pääkaivausalue siis sijoitettava luoteis-reunaan, missä kaadettavat petäjätkin ovat pienenlaisia." (Pälsi 1936a.)

Kaivaus käynnistyi 21.7.1936 Pälsin ja kolmen työmiehen voimin: Albin, Sulo ja Eino Pesonen olivat neljän kaivauspäivän kuluessa töissä kaikkiaan 35 tuntia. Pälsi on kirjannut maksaneensa näille palkkoja yhteensä 420 markkaa, jolloin voidaan laskea kunkin kaivajan saaneen 140 markkaa ja palkan olleen siis 4 mk/h (1,28 €/h)¹. Paria vuosikymmentä aiemmin, tutkiessaan Kaukolan klassisilla kivikautisia kohteita kesällä 1912, Pälsi on muistiinpanojensa mukaan maksanut kaivajille kolmen markan päiväpalkkaa (9,83€) (Pälsi 1912). Jos oletetaan kaivajien paiksineen vastaavia kymmenen tunnin työpäiviä kuin Pälsi kertoo teettäneensä vuonna 1936, tuolloin tuntipalkaksi olisi siis muodostunut 0,30 mk/h (0,98 €/h).

Alkuperäisen löytöalueen eli Pennasen kuopan laitamilla tehdyt kaivaukset ja puhdistukset osoittautuivat lähes löydötömmiksi. Samoin oli laita uuden löytöpaikan, ns. Valtion kuopan, kohdalla: hiekkakuopan ja maantien väliin avatusta noin 2,5 x 2,5-5 metrin laajuisesta koeojasta tuli löytöinä vain jonkin verran keramiikkaa. Pälsi kirjoittikin hieman pettyneen oloisesti: "maa kivistä, hieno kaivaus turha" (Pälsi 1936a).

Valtion kuopan ympäristöä tutkiessaan Pälsi havaitsi alueella kuitenkin parikymmentä 1-1,5 m laajaa ja noin 40 cm syvää kuoppaa, joista karttaan merkittiin

viitisentoista selkeintä. Pälsi päättikin kaivaa yhden näistä kuopista selvittääkseen tarkemmin sen luonnetta ja ajoitusta. Muistiinpanojen mukaan kova sade haittasi halkaistun kuopan profiilin tutkimista, mutta lopulta kuoppa osoittautui stratigrafialtaan seuraavan kaltaiseksi:

"Ylinnä lyjyhietaa, vain reunoilla ei kuopassa. Sitten ruosteista, sitten ruskeanharmaata. Kuopan kohdalla ruosteista ohuelti, ruskeanharmaan kerros poikki, ja kapea tumma pylväs suoraan alas yli metriä syvään... ..kuoppa näyttää olleen kapea ja syvä, kirnumainen." (Pälsi 1936a.)

Muistiinpanoissa (Pälsi 1936a) ja kaivauskertomuksessa (Pälsi 1936e) on uhrattu paljon tilaa kuopan funktion pohdiskelulle. Pälsi löysi tälle "kirnumaiselle" ilmiölle muistikirjaan kirjaimansa vertailukohtaan Sven Ekmanin "Norrlands jakt och fiske" -kirjan (1910) sivulta 44:

"Hirvikuopan putoamisreikä oli vain 2 ½ x 1 ¼ kyynärää laaja, ja tarkoituksena oli, että aluksi vain hirven eturuumis suistui kuoppaan ja teräväpäiset paalut lävistivät eläimen kaulan ja rinnan (A. Nordholm, Jämtelands djurfänge diss. Uppsala 1749)" (Pälsi 1936a).

Kaivauskertomuksessa pyyntikuoppatulkinta on entisestään vahvistunut ja lähde- ja vertailumateriaalia on kertynyt lisää, tärkeimpänä Hj. Appegrenin (1881: 48-49) kertomus Kemins Outovaaran pyyntikuopista.

Vaikka tutkittu kuoppa on selvästi kiinnostanut tutkijaa suuresti, oli Pälsillä muitakin mielenkiinnon kohteita. Hän mainitsee erikseen, että kaivauksella oli eväät mukana, ja puolet kaivauskertomuksen valokuvallisesta dokumentaatiosta

tiosta liittyy itse asiassa tähän ja muuhun oheistoimintaan: kuvat esittävät pääasiassa tauon pitämistä nuotiolla ja työvälineiden kuljettelu polkupyörillä. Muistikirjan sivuille ovat päätyneet myös kaivausta ihmettelemässä käyneet arvovaltaiset vierailijat: sotakamreeri Häyrynen rouvineen, kunnallisneuvos Luostarinen rouvineen, Kerimäen kirkkoherra sekä kappalainen, ja metsänhoidonneuvoja Kallio. Pälsi tietää kertoa myös, että Hangaslammen laidalla olevassa hiekkakuopassa "...asuu kummitus, hiuksiaan sukiva nainen, joka on riisunut hevosen ohikulkijan rattaiden edestä" (Pälsi 1936a).

Voionmaa – oman aikansa pätäkenttätöyläinen

Kesän 1936 tutkimusten aikaan Sakari Pälsi oli Kansallismuseon intendentti, missä virassa hän oli toiminut vuodesta 1930. Pälsin apuna ja seurana yhteensä kymmenen työpäivän ajan oli 24-vuotias Jouko Voionmaa. Voionmaa valmistui filosofian kandidaatiksi vasta paria vuotta myöhemmin, mutta oli toiminut viransijaisena Muinaistieteellisen toimikunnan esihistorian osastolla jo vuodesta 1935 (Talvio 1992: 157–158). Hän oli siis Pälsin matkassa nuorempana tutkijana ja opiskeluaikoinaan, samaan tapaan kuin Pälsi oli ollut Julius Ailion opissa Kaukolassa 1900-luvun alussa (Huurre 2001; 2003; Pälsi 1915).

Voionmaan kahden–kolmen päivän mittaiset osallistumiset kaivauksiin kertovat omalta osaltaan tuon ajan pätäkenttätöyläisyydestä. Hän liittyi mukaan Viipurista matkalla Säkkijärvellä 1.–2.7., vieraili välissä Tohmajärvellä 3.–4.7., palasi mukaan Mutalan kaivaukselle Johannekseen 5.–7.7., työskenteli Pälsin kanssa taas Muurilan ilmatorjuntaleirillä 9.–10.7. ja

vielä 11.–14.7. Kaijalassa. Voionmaan ohimennen tekemä vierailu Tohmajärvelle sekä muistikirjaan merkityt päivän mittaiset poissaolot Pälsin matkasta ovat salaperäisyyden verhoamia. Ainakaan julkaistujen tai arkistotietojen mukaan ne eivät liittyneet arkeologiaan tai muihin museotehtäviin.

Voionmaan tunteneiden henkilöiden kuvausten mukaan hän oli rento ja seuralinen mies, jonka käytöksessä säilyi hänen elämänsä loppuun asti "häivähdyksen entisaikojen upseerielämään liittyvästä huolettomuudesta" (Talvio 1992: 157–159; myös C. Carpelan, henk. koht. sähköposti 05.02.2008). Hänen luonteensa saattaa selittää sitä, miksi hän oli ylipäänsä päätynyt Pälsin mukaan kenttätöihin: hieman boheemiksi ja herkästi innostuvaksi tunnetun Pälsin matkassa ei varmastikaan olisi pärjännyt kuka tahansa. Miehet vaikuttavat olleen muutenkin jossain määrin samanhenkisiä, tuntien esimerkiksi vetoa seikkailuja kohtaan: Voionmaa oli osallistunut maailmanympäripurjehdukseen Suomen Joutsenella 1932–1933 ja Pälsi muistetaan kenties parhaiten juuri lukuisista matkoistaan, erityisesti tutkimusmatkastaan Itä-Siperiaan 1917–1919. Taipumus rempseyteen ja mieltymys seuraelämään saattavat selittää myös, miksei Pälsi tuhlannut aikaa turhien muistiinpanojen tekemiseen Voionmaan ollessa matkassa mukana.

Kuten edellä jo todettiin, vanhoina aikoina nämä Voionmaan pari päivää siellä, toiset täällä, eivät kuitenkaan edustaneet työsuhteen koko pituutta, toisin kuin nykyään turhan usein tapaa olla. 1900-luvun alkupuolella kaivaushenkilökunnan rekrytointi poikkesi muutenkin nykyisestä. Kaivausmiehinä käytettiin tavallisesti paikallisia, usein saman talon tai naapurin miehiä – Pälsi esitti muutamaa vuotta myöhemmin monikymmenvuo-

tisen kenttäkokemuksen mukanaan tuoman, vielä nykyisinkin varsin osuvan, näppituntumansa siitä kuka on hyvä, kuka huono kaivaustyömies:

”Nuoret pojat ovat hätäisiä, jahtaavat irtaimia löytöjä ja kaivavat kuoppia. Vanhat lapiomiehet ovat jäykkiä. Käsi-työläiset, puusepät, muurarit, suutarit, räätälitkin tajuavat kaivamisenettelyt ja ovat käteviä. Taiteilijoissa on aika hyviä kaivajia, ylioppilaissa nykyään kelvollisia, sanomalehtimiehiä ei voi suosittaa. Vapaaehtoinen työvoima vaihtuu, eikä tietysti alistu kuriin palkatun tavoin.” (Pälsi 1939: 26)

Paikkakuntalaisten kaivajien palkkauskäytäntö toi arkeologien käyttöön paitsi aimo annoksen paikallistuntemusta, myös levitti tietoisuutta muinaisjään-
nöksistä ja arkeologisista löydöistä seutukunnan asujaimiston pariin (esim. Pälsi 1939: 7, 28). Itse asiassa jotkut kaivausten kautta arkeologiaan tutustuneet henkilöt innostuivat suuresti esihistoriasta, toimittaen jatkossa arvokkaita löytöjä ja tietoja museoon – parhaassa tapauksessa heistä kehittyi aktiivisia ja asiantuntevia, vuosia arkeologien apuna toimineita läheisiä apureita ja informantteja (ks. Nordqvist 2005: Appendix VII; Uino 2003: 130, 135).

Muuta päiväkirjan sivuille tart- tunutta

Arkeologisten havaintojen lisäksi Pälsin päiväkirjan sivuilta löytyy erilaisia sekalaisia huomioita. Hän oli koonnut muistiin esimerkiksi runsaasti etnografisia havaintoja ja kansan suussa liikkuneita juttuja. Näistä voi mainita muun muassa monisivuisen tarinan Ruotsin juutalaisten harrastamista huiputuksista huonekalukaupoissa 1880-luvulla – on syytä muistaa, että nykymittapuulla

arvioituna Pälsin kirjoitelmissa on erotettavissa kautta vuosikymmenien rassistisia ja sovinistisia sävyjä (esim. Pälsi 1949–1950). Kenties räikein esimerkki tästä on toisen maailmansodan aikana julkaistu ja myöhemmin kirjastojen suljettuihin varastoihin vuosikymmeniksi päätynyt ”Voittajien jäljissä. Sodanaikaisen Aunuksen oloja ja elämää” -kirja (Pälsi 1942). Toisaalta nämä nykynäkökulmasta arveluttavilta vaikuttavat kirjoitukset kuvastelevat hyvin julkaisuajankohtansa yleistä henkistä ilmapiiriä, ja ovat siinä mielessä tärkeitä kulttuurihistoriallisia dokumentteja oman aikansa kuvastajina.

Pälsin 1900-luvun alusta pitämien päiväkirjojen sivuilta löytyy monesti myös luonnoksia hänen sittemmin julkaistuista artikkeleistaan ja kirjoistaan. Näiden määrä suhteessa arkeologisiin havaintoihin vaikuttaa kasvavan jatkuvasti vuosien mittaan, kertoen omaa kieltään Pälsin mielenkiinnon kohteista ja niiden muuttumisesta ajan myötä. Vuoden 1936 kenttäpäiväkirjasta voi muun muassa päätellä Pälsin suunnitelleen jo näihin aikoihin sauna-aiheisen kirjan tekemistä: hän on kirjannut arkeologisten muistintpanojen oheen kaikkiaan aukeaman verran saunatarinoiniin liittyviä muistintpanoja. Vuonna 1936 luonnostelluista alaotsikoista yhdeksän onkin sitten vuosikymmeniä myöhemmin päätynyt jossain muodossaan lopulliseen ”Sauna. Kotoisen kylyn seikkoja” -teokseen (Pälsi 1960), muodostaen hieman vajaat puolet koko kirjasta.

Sauna-aiheen käsittelyn lisäksi kesän 1936 muistikirjasta löytyy suunnitelmia artikkeleista muun muassa Suomen rautakautisista kenkälöydöistä (Pälsi 1936f, 1938a-b) sekä esihistoriallisista kalastusvälineistä (Pälsi 1936g) ja hautaustavoista (Pälsi 1937c).

Neljä kaivausta ja kaksi koekai- vausta – heinäkuun 1936 tutki- musten merkitys myöhemmälle tutkimukselle

Kesän 1936 kenttätöitä eivät juuri poiki-
neet jatkotutkimuksia tutkituilla asuin-
paikoilla, ja kaivausten tulosten käsit-
tely on jäänyt varsin vähälle huomiolle
myös myöhemmässä tutkimuksessa.
Tähän vaikuttivat lukuisat tekijät, muun
muassa suuremman luokan maailman-
historialliset kehityskulut ja niistä aiheu-
tunut arkeologien mielenkiinnon suun-
tautuminen uusille alueille. Muutamien
hajanaisten mainintojen, kotiseutuhistorioiden ja kyläkirjojen (esim. Nordqvist 2006; Riikonen 2000; Seppä 1952; Wiika 1950) lisäksi vuoden 1936 kaivausten tuloksia on itse asiassa hyödynnetty tutkimuksessa vasta 2000-luvun puolella (esim. Huurre 2003; Takala 2005). Pälsin työn tuloksia on, irtolöytötietojen ohella, käytetty suunniteltaessa esimerkiksi vuosina 2002–2007 Johanneksen, Kuolemajärven, Pyhäjärven ja Säkijärven alueilla suoritetuista Helsingin yliopiston

inventointi- ja kaivaustutkimuksia (esim. Carpelan et al. 2008; Gerasimov et al. 2007; Nordqvist & Seitsonen 2007; 2008; Seitsonen & Nordqvist valmisteilla a-b).

Vanhoja kohteita koskevat uudet tutkimukset ovat olleet lähinnä tarkastuksia. Pyhäjärven Äijöä on käyty viime vuosina katsomassa useampaankin kertaan (Seitsonen et al. 2005; Siiriäinen et al. 2008) ja myös Muurilan asuinpaikka on tarkastettu pariin otteeseen (Takala 2005: 70–72) – keväällä 2003 samalta alueelta paikannettiin lisäksi tyypillisen kampakeraamiikan aikainen asuinpaikka ylempältä rantaterassilta (kuva 4). (Nordqvist & Seitsonen 2008.) Nekanharjun asuinpaikalla ei sen sijaan liene käynyt arkeologeja sitten Pälsin ja Voionmaan, sillä kohde on nykyään hyvin hankalasti saavutettavissa tiestön lähes tyystin puuttuessa (Nordqvist et al. 2007).

Johanneksessa Esko Sarasmo tutki Mutalan asuinpaikkaa vielä kesällä 1939 (Sarasmo 1946) – 2000-luvun alussa tehdyssä inventoinnissa Mutalasta löydet-

Kuva 4. Arkeologit Stanislav Bels'kij ja Sergei Lisicyn vuonna 2003 paikannetulla kohteella Kuolemajärvi 2 Muurila Ilmatorjuntaleiri 2 (kuva: O. Seitsonen 2003).

tiin asumuspainanteita aivan Sarasmon kaivausalueen kupeesta (Carpelan et al. 2008). Mutalan kaivausten tuloksena voidaan pitää myös Johanneksen Rokkalan Ketolan kivikautisen asuinpaikan löytymistä: Mutalassa kaivajana ollut työmies Akseli Sarjotie löysi nimittäin pian Pälsin kaivausten päättymisen jälkeen kivikautisia esineitä Ketolasta. Opettaja Viteli toimitti nämä löydöt saman tien museoon, sillä seurauksella, että Pälsi teki vielä loppukesästä 30.8.–3.9.1936 kartoitus- ja koekaivausmatkan tälle uudelle asuinpaikalle. Niukkuudessaan ja tyyliinsään tämän tutkimuksen raportointi ja muistiinpanot (Pälsi 1938c) ovat suoraa jatkoa kesämatkan töille. Johanneksen Myllykankaalla Pälsin tutkimukset sen sijaan jäivät viimeisiksi, edellä mainitussa inventoinnissa lähes seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin tehtyä tarkastusta lukuun ottamatta (Carpelan et al. 2008).

Hangasmaankangas on Pälsin kesän 1936 kohteista ainoa, jolla on tehty myöhemmin enemmän tutkimuksia. Tämä on varsin ymmärrettävää, sillä se on kohteista myös ainoa nyky-Suomen rajojen sisäpuolelle jäänyt. Kohde on tarkastettu sen kunnon sekä hoitotarpeen selvittämiseksi, ja muinaisjäännösalueen laajuutta on selvitelty useampaan otteeseen niin fosfaattikartoituksin kuin koe- ja pelastuskaivauksinkin (Koponen 1991; Laukkanen 1988a–b; Moisanen 1989; 1990). Nämä tutkimukset ovat osoittaneet, että nykyisellään kohde on käytännössä hiekanoton tuhoama. Muilta osin kaivausten tulokset ovat pääosin yhtäpitäviä Pälsin kesän 1936 havaintojen kanssa. (Koponen 1991.)

Keskeistä materiaalin myöhemmän käytön kannalta on se, miksi tutkimukset alun perin tehtiin. Pääasiassa ilmeisesti haluttiin tarkistaa löytöpaikkoja ennalta

tuntemattomien asuinpaikkojen paikantamiseksi (esimerkiksi Nekanharju ja Muurila). Pälsin tavoitteena näyttää olleen näissä tapauksissa asuinpaikan olemassaolon ja laajuuden selvittäminen – ”alustava tarkastaminen” ja vähänkaivoavien ”koekaivausten” suorittaminen (termien sisällöstä ks. Pälsi 1939: 7–8), ei niinkään varsinaisten kaivausten suorittaminen. Toisaalta Äijössä, Myllykankaalla ja Mutalassa tutkittiin jo aiemmin tunnettuja asuinpaikkoja niiltä toimitettujen uusien löytöjen takia – kuitenkin myös näillä kohteilla kaivaukset jäivät tyngiksi, johtuen osin edellä mainituista, mahdollisimman vähän kohdetta vahingoittavista tavoitteista, osin vaihtelevien olosuhteiden asettamista odottamattomista rajoitteista, kuten Äijössä.

Pälsi mainitsee monessa kohdassa jättäneensä asioita kaivamatta myös siksi, että niitä ei uhannut mikään – toisaalla taas kaivamatta jättämisen syynä oli se, että paikkoja haluttiin suojella pikkupoikien ”jälkikaiveluilta” ja ”omavaltaisilta etsiskelyiltä” (Pälsi 1936b–c). Varsinaista pelastuskaivaukseen ja/tai kohteen vapauttamiseen tähtäävää näkökulmaa voi nähdä Hangasmaankankaan tutkimuksissa: siellä Pälsi keskittyi pitkälti hiekkakuoppien reunojen tutkimiseen, koska epäili, ettei hiekanoton jatkumista pystyttäisi estämään (Pälsi 1936a, 1936e; ks. myös Pälsi 1939: 10).

Yllä (ja alla) olevat seikat huomioon ottaen kesän 1936 tutkimuksissa kertynyt arkeologinen aineisto on varsin rajoitunutta. Mukana on kylläkin yleisluontoisia havaintoja tukevaa aineistoa, joka kertoo esimerkiksi eri keramiikkatyöliien levinnästä sekä esiintymisestä samoilla asuinpaikoilla. Tässä yhteydessä on syytä mainita erityisesti Pyhäjärven Konnitsan Äijö, jossa ovat edustettuina mesoliittisen henkisten löytöjen ohella lähes kaikki

itäisen Suomen kivikauden keramiikkatyypit, joskin tämänkin aineiston kohdalla kontekstittiedot ovat lähinnä viitteelliset (Huurre 2003; Nordqvist 2006; Seitsonen & Nordqvist valmisteilla a–b). Toisaalta osa aineistosta on jatkotutkimuksien ja tarkempien analyysien kannalta käytännössä lähes käyttökelvotonta löytömateriaalin vähyyden sekä puutteellisen dokumentaation takia.

Leipääntymistä kenttärkeologiaan?

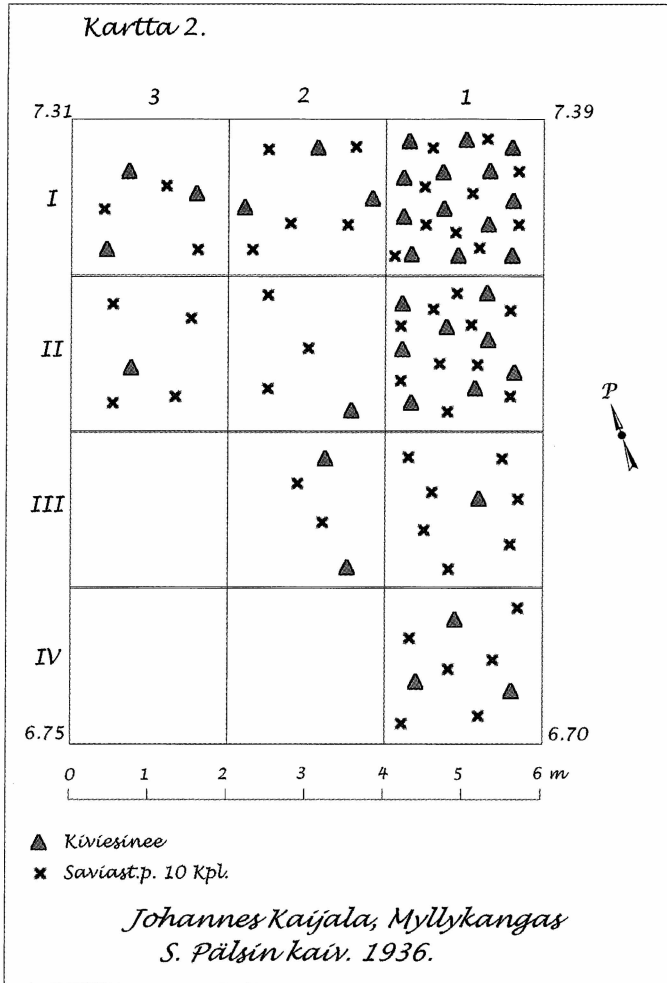
Kenttätymenetelmiä ajatellen Pälsin 1930-luvun tutkimuksissa on havaittavissa valtava ero hänen aikaisempiin tutkimuksiinsa. Pälsi kehitti 1910-luvulla innokkaasti ja innovatiivisesti tutkimus- ja dokumentointimenetelmiä väitöskirjatutkimuksensa ja muiden kaivausten yhteydessä esimerkiksi Antrean (Korpilahti), Kaukolan ja Räisälän alueilla (ks. Pälsi 1915; 1918; 1920). Hänen dokumentointitarkkuutensa voi raporttien ja muistikirjojen perusteella sanoa hioutuneen muotoonsa Kaukolassa kesinä 1911–1912 ja saavuttaneen huippunsa vuonna 1915 Räisälän Pitkäjärvellä.

Päinvastoin kuin yllä mainituissa 1910-luvun tutkimuksissa, kesän 1936 raportit ovat hyvin niukkoja ja kaavamaisia. Muurilan olematon kertomus on aivan oma lukunsa, mutta muutenkin kertomukset ovat äärimmäisen suppeita. Ne käsittävät 2–3 koneella kirjoitettua konseptisivua, joissa käydään läpi lyhyesti kohteen historia, sijainti ja siellä tehdyt tutkimukset. Muutamissa kertomuksissa on lyhyt, ylimalkainen luettelo löydöistä (esim. Pälsi 1937a–b), mutta osassa kertomuksista löytöjä ei mainita sanallakaan (esim. Pälsi 1936c). Pälsi ei myöskään puutu lainkaan kohteiden ajoitukseen. Sanallisen kuvauksen lisäksi kertomuksiin kuuluu

yleensä pari karttaa (minimivaatimukset täyttävät yleiskartta ja löytökartta tai karkea kartta liesistä) (kuva 5) sekä joitain valokuvia (tavallisesti yleiskuvia ja kuvia kauniista liesistä).

E erityisen silmiinpistävää vuoden 1936 kaivauskertomuksissa on kaiken sen arkeologisen ja kansatieteellisen tulkinnan ja kehittelyn puuttuminen, mikä leimasi Pälsin varhaisempia kertomuksia. Tulkinta oli vahvasti mukana vielä muutamia vuosia aiemmin esimerkiksi Säkkijärven Hevonuitin kaivauskertomuksen kivikautista suurperhettä käsittelevässä osiossa (Pälsi 1933a; ks. myös Pälsi 1933b; 1939: 63). Ainoan poikkeuksen tekee Hangasmaankangas ja nimenomaan siellä tutkittu pyyntikuoppa.

Hangasmaankankaan kertomuksen (Pälsi 1936e) yhdeksästä käsinkirjoitetusta konseptista kolme koskee kivikautista asuinpaikkakaivausta ja loput kuusi pyyntikuopan tutkimuksia ja tulkintaa. Kuopan tutkimisessa ja tulkinnassa Pälsin kiinnostus esihistorialliseen ja etnografiseen tekniikkaan ja pyyntilaitteisiin nousee vahvasti esiin. Kohde oli kiinnostava ehkä myös siksi, että vaikka pyyntikuoppia oli aiemmin käsitelty kansatieteellisissä lähteissä (mm. Juvelius 1889; Sirelius 1919) sekä kartoitettu kivikautisilta asuinpaikoilta (esim. Ailio 1909: 147; ks. myös Pälsi 1939: 103–104), Hangasmaankankaan tutkimukset olivat ensimmäiset esihistoriallisen pyyntikuopan kaivaukset Suomessa. Pälsi jatkoi asian pureskelua ja omisti kivikautisten asuinpaikkojen pyyntikuopille pari vuotta myöhemmin kokonaisen luvun kirjassaan ”Esihistorian tutkimuskentiltä” (Pälsi 1939: 97–108). Pääosa luvun aineistosta koskee juuri Hangasmaankankaan kuoppaa, ja itse asiassa yli puolet tekstistä vastaa lähes sanasta sanaan Pälsin kaivauskertomusta.

Kuva 5. Löytöjen levintäkartta Johannes Kaijala Myllykankaan kaivaukselta (piirt. O. Seitsonen Pälsi 1937a: Kartta 2 pohjalta).

Kenttätutkimusten huolimattommaksi muuttamisessa voi nähdä taustalla monia tekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi henkilökohtaisen mielenkiinnon suuntautumisen yhä enemmän kansatieteen ja populaarijournalismiin – näitä aiheita Pälsi muistikirjamerkintöjen perusteella pohdiskeli aktiivisesti kentällä ollessaankin. Lisäksi taustalla vaikuttivat erilaiset henkilökohtaiset syyt sekä ilmeinen kyllästyminen kenttärkeologiaan ja kaivaustutkimusten johtamiseen: on muistettava, että tässä vaiheessa Pälsi

oli yli 50-vuotias veteraani, joka oli tehnyt kenttätöitä enemmän tai vähemmän tauotta yli 30 vuotta!

Abstrakt: Fältarbetsbrådskan för sjuttio år sedan: Sakari Pälsis sommarresa 1936

Artikeln behandlar Sakari Pälsis (1882-1965) fältarbetsresor under sommaren 1936 vilka huvudsakligen riktade sig till de områden i Karelen som idag tillhör Ryssland. Pälsis utgrävningar var inriktade på stenåldersboplatser i Säckijärvi, St. Johannes, Kuolemajärvi, Pyhäjärvi samt Kerimäki. På den sistnämnda orten undersökte han även en fångstgrop. Skribenterna beskriver och analyserar utgrävningarna och den använda metodiken källkritiskt utgående från Pälsis egna dagboksanteckningar och arkivmaterial. Skribenterna hävdar att Pälsis utgrävningssdokumentation inte längre uppnådde samma nivå som han hade haft under 1910-talet.

Lähteet:

Julkaisemattomat lähteet

Henkilökohtaiset sähköpostiviestit

Carpelan, C. <christian.carpelan@kolumbus.fi> 05.02.2008: Re: Lisää korjailua tekstiin?. Henkilökohtainen sähköpostiviesti, saatavilla sähköpostitse <kerko.nordqvist@helsinki.fi>.

Raportit ja arkistoaineisto

Koponen, M. 1991: Kerimäki 2a Hangasmaankangas A. Kivikautisen asuinpaikan ja varhaismetallikautisen pyyntikuopan koekaivaus 1991. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Laukkanen, E. 1988a: Kerimäki, Hangasmaankangas, valtion kuoppa. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Laukkanen, E. 1988b: Kerimäki, Hangasmaankangas, Pennasen kuoppa. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Moisanen, J. 1989: Kerimäki Hangasmaankangas A-B. Kivikautisen asuinpaikan fosfaattitutkimus 1989. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Moisanen, J. 1990: Kerimäki 2 Hangasmaankangas. Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Nordqvist, K. 2005: Picked up on the fields. A Study on the history, contents and

representativity of Stone Age finds from Kaukola and Räisälä parishes. Julkaisematon pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, arkeologian oppiaine.

Nordqvist, K., Seitsonen, O., Mikkanen, T. & Gerasimov, D. V. 2007: The archaeological survey of Säckijärvi and Vahviala 01.-04.08.2006. Tutkimusraportti, Helsingin yliopisto, arkeologian oppiaine.

Pälsi, S. 1912: Muistiinpanoja Kaukolasta ja Räisälästä kesällä 1912. 2. Kenttätöypäiväkirja 1912, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1933b: Hevonuitin kivikauden asuinpaikat Säckijärven Tapiolassa. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1934a: Pyhäjärvi Vi.L. Konnitsan kivikautinen asuinpaikka. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1934b: Kerimäki Hangaslampi. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1936a: V.I. Pyhäjärvi, Konnitsa, Kerimäki, Hangasmaankangas. 1935 (sic!). 5. Kenttätöypäiväkirja 1935-1936, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1936b: Säckijärvi, Ala-Outila, Salmenniemen tila, Nekanharjun kivikautinen asuinpaikka 1936. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1936c: Johannes, Rokkala, Mutala, Kivikauden asuinpaikka. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1936d: Kuolemajärvi, Muurila, Ilmatorjuntaleiri. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1936e: Hangasmaankankaan kivikautiset asuinpaikat Kerimäen Kuokkalassa. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

Pälsi, S. 1937a: Johannes, Kaijala, Myllykangas. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.

- Pälsi, S. 1937b: Kivikauden asuinpaikka Vi.L. Pyhäjärven Konnitsassa Antti Äijön ja Tyynelän mailla. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.
- Pälsi, S. 1938c: Johannes, Rokkala, Ketolan RN:o 182 syksyllä 1936 tehdyt kaivaukset. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.
- Sarasma, E. 1946: Kertomus kivikautisen asuinpaikan kaivauksesta Johannekseen Rokkalan kylän Mutalan (om. J. Kosonen) maalla. Tutkimusraportti, Arkeologian osaston arkisto, Museovirasto.
- Seitsonen, O. & Nordqvist, K. valmisteilla a: Stone Age excavations in the Lake Pyhäjärvi (Oz. Otradnoe) area, Russia in 1930s and in 2006. Viimeistelemätön artikkelikäsikirjoitus.
- Seitsonen, O. & Nordqvist, K. valmisteilla b: Archaeology of the Lake Pyhäjärvi (Oz. Otradnoe) area, Russia. Viimeistelemätön artikkelikäsikirjoitus.
- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Puttonen, S. & Kunnas, O. 2005: Archaeological survey in the Lake Pyhäjärvi area on the Karelian Isthmus, 5.-12.8.2005. Tutkimusraportti, Helsingin yliopisto, arkeologian oppiaine.
- Tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja V-1 (1882). Helsinki.
- Carpelan, C., Uino, P. & Gerasimov D. V. 2008: Archaeology in the former municipality of Johannes. Julkaistaan Iskos 16.
- Ekman, S. 1910: Norrlands jakt och fiske. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Gerasimov, D. V., Nordkvist, K., Seitsonen, O. & Subetto D. A. 2007: Kompleksnoe izučenie pamätnikov kamennogo veka v mikroregione Otradnoe na Karel'skom perešejke. Predvaritel'nye itogi i perspektivy issledovanij. Polevye issledovaniä MAË RAN 2007: 79-103. Sankt-Peterburg.
- Huurre, M. 2003: Viipurin Läänin kivikausi. Teoksessa: Saarnisto M. (toim.) Karjalan synty. Viipurin läänin historia I: 151-244. Sine loco: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Karjalan Kirjapaino Oy/Karjala-lehti.
- Juvelius, J. 1889: Muistoja pohjoisen Venäjän Karjalan muinaisuudesta. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja X-1 (1888). Helsinki.
- Nordqvist, K. 2006: Konnitsan kylän kivikausi. Teoksessa: Luukkanen, T. & Näriäinen, E. (toim.) Kotikylämme Konnitsa 2: 190-198. Vaasa: Ykkös-Offset.
- Nordqvist, K. & Seitsonen, O. 2007: Äyräpään ja Pälsin jäljillä – Arkeologisia tutkimuksia Säkkijärvellä ja Vahvialassa. Muinaistutkija 2/2007: 2-19.
- Nordqvist, K. & Seitsonen, O. 2008: Archaeological research in the former municipalities of Koivisto and Kuo lemajärvi, Karelian Isthmus in 2003: Results and Observations. Julkaistaan Iskos 16.
- Pälsi, S. 1915: Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset asuinpaikat Kaukolassa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXVIII-1. Helsinki.
- Pälsi, S. 1918: Kaivaus Pitkäljärven kivikautisella asuinpaikalla Räisälässä v. 1915. Suomen Museo XXV (1918): 25-34.

Julkaistut lähteet

World Wide Web-lähteet

- Huurre, M. 2001: Pälsi, Sakari (1882 - 1965) kansatieteilijä, arkeologi, kirjailija. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 14.02.2008). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/artikkeli/4835/> URN:NBN:fi-fe20051410

Painetut lähteet

- Ailio, J. 1909: Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland I-II. Helsingfors: Finnische Altertumsgesellschaft.
- Appelgren, Hj. 1881: Muinaisjäänöksiä ja

- Pälsi, S. 1920: Ein steinzeitlicher Moorfund bei Korpilahti im Kirchspiel Antrea, Län Viborg. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXVIII-2. Helsinki.
- Pälsi S. 1933a: Kivikautinen suurperhe. Virittäjä 1933. s.338-340.
- Pälsi, S. 1936f: Jalkineitten jäännöksiä rautakauden ruumishautoista. Suomen Museo 43 (1936): 61-67.
- Pälsi, S. 1936g: Kalansyöjäkansa. Kotoisesta kalankäytöstämme. Säästäjän joulou 1936: 167-168.
- Pälsi, S. 1937c: Muinaissuomalaisten hautaustavoista. Uusi Suomi 31.10.1937: 16.
- Pälsi, S. 1938a: Suomalaisen kengän historia. Suomalaisen paulakengän alkuperä ja kehitys esihistoriallisten löytöjen valossa. Aamulehti 10.4.1938, sunnuntailite: 15 (myös Pälsi, S. 1938b: Suomen Nahka- ja Kenkäteollisuus 1938: 111-114).
- Pälsi, S. 1939: Esihistorian tutkimuskentiltä. Jyväskylä-Helsinki: Gummerus.
- Pälsi, S. 1942: Voittajien jäljissä. Sodanaikaisen Aunuksen oloja ja elämää. Helsinki: Suomen Kirja Oy.
- Pälsi, S. 1949: Kovalle ottaa. Rakkaus sokkosilla. Helsinki: Otava.
- Pälsi, S. 1950: Kova mies ja nimetön. Helsinki: Otava.
- Pälsi, S. 1960: Sauna. Kotoisen kylän seikkoja. Helsinki: Otava.
- Riikonen, J. 2000: Arkeologisesti rikas. Teoksessa: M. Haltia et al. (toim.) Kailaja. Kylä Karjalassa Viipurin läänin Johanneksen pitäjässä: 10-17. Jyväskylä: Tema-Team.
- Seppä V. 1952: Kivikausi. Teoksessa: Seppä V. (toim.) Säkkijärvi kautta aikojen: 23-43. Helsinki: Säkkijärvi-säätiö.
- Siiriäinen, A., Halinen, P., Carpelan, C., Uino, P., Lavento, M. & Kirkinen, T. 2008: An archaeological reconnaissance trip to the Karelian Isthmus; Excursion diary 28 September - 2 October 1998. Julkaistaan Iskos 16.
- Sirelius, U. T. 1919: Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia 1. Helsinki: Otava.
- Takala, H. 2005: Äyräpään kihlakunnan esihistoria I. Muinaislöydöt 1847-1944. Sine loco: Vuoksen Vartio Oy.
- Talvio, T. 1992: Jouko Voionmaa 1912-1991. Suomen Museo 98 (1991): 157-159.
- Uino, P. 2003: Karjalan arkeologiaa 150 vuotta. Teoksessa: Saarnisto M. (toim.) Karjalan synty. Viipurin läänin historia I: 117-150. Sine loco: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Karjalan Kirjapaino Oy/Karjala-lehti.
- Wiika, I. 1950: Vpl Pyhäjärvi. Kappale Kannakselaisvaiheita. Turku: Pyhänsäätiö.

Loppuviitteet:

¹ Kaikki summat muutettu Suomen pankin Rahamuseon Arvo-rahamanolaskurilla: http://www.rahamuseo.fi/multi_laskuri.html.

² Eli huuhtoutumiskerros.

Kerkko Nordqvist
Oula Seitsonen
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

kerkko.nordqvist@helsinki.fi
oula.seitsonen@helsinki.fi

Kirjoittajat tekevät arkeologisia kenttätutkimuksia Pälsin ja Voionmaan kesämaisemissa, sekä valmistelevat Pälsin elämäkertaa.